KARL MARX

FORMEN

SOL
YAYINLARI

FORMEN

KARL MARX

İKİNCİ BASKI
ANKARA 2009

FORMEN
KAPİTALİST ÜRETİM ÖNCESİ BİÇİMLER

KARL MARX

TÜRKÇE ÇEVİRİ:
SOL YAYINLARI YAYIN KURULU
SORUMLU YÖNETMEN: MUZAFFER İLHAN ERDOST

Karl Marx'ın
Formen die der kapitalistischen Produktion vorhergehn
[*Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie*]
(1857-1858)
adlı yapıtını,
(İlk kez 1939-1941'de Moskova'da
Almanca olarak yayınlandı)
Sol Yayınları Yayın Kurulu
İngilizcesinden
(*Grundrisse*
Penguin Books, London 1973, pp. 471-514
Pre-Capitalist Economic Formations
Lawrence & Wishart, London 1964 ve
International Publishers, New York 1975, pp. 67-120)
dilimize çevirdi ve kitap,
Fransızcası
(*Manuscrits de 1857-1858* (*"Grundrisse"*)
Editions Sociales, Paris 1980,
tome I, pp. 410-452)
ve Almancasıyla
(*Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie*
Dietz Verlag, Berlin 1974, s. 375-415)
karşılaştırıldıktan sonra
Formen — Kapitalist Üretim Öncesi Biçimler
adı ile
Sol Yayınları
tarafından,
Ekim 2009
(Birinci Baskı: Ekim 1997)
tarihinde,
Ankara'da, *Kuban Matbaacılık*'ta bastırıldı.

ISBN 978-975-7399-67-4

FORMEN

"Formen", Marx'ın, *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie* adlı yapıtının "Formen die der kapitalistischen Produktion vorhergehn" adlı bölümünden oluşmaktadır. Marx'ın 1850'lerin sonlarında, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'ya ve *Kapital*'e hazırlık olarak kaleme aldığı notlardan oluşan *Grundrisse*'nin bazı küçük parçaları, ilkin 1903'te Neue Zeit'ta, tamamı ise ilk kez 1939-41'de Moskova'da, daha sonra 1953'te Berlin'de, Almanca olarak yayınlanmıştır. Marx'ın anlatımıyla, onbeş yıl süren bir araştırmanın, yani yaşamının en güzel yıllarının ürünü olan elyazmaları, —gene Marx'ın anlatımıyla— yayınlanmak için değil, kendisini aydınlığa kavuşturmak için yazılmış monografilerden oluşmaktadır. *Grundrisse* içinde, kapitalizm-öncesi tarihsel evrim sorununun incelendiği ve kısaca "Formen" olarak adlandırılan bölüm, komünal tarım mülkiyetinin tahliline ilişkin pasajlar içermesi bakımından apayrı bir önem taşımaktadır. Formen'in elyazmasından oluşmasının, ve yayınlanmak için değil Marx'ın kendisini açıklığa kavuşturmak için yazılmış olmasının, bu metnin anlaşılmasını oldukça güçleştirdiğini marksist araştırıcılar özellikle belirtmektedirler. Formen, İngilizceye Jack Cohen tarafından bu güçlükleri bir ölçüde azaltabilmek amacıyla, yeni paragraflar açılarak ve bazı tümceler bölünerek çevrilmiştir. Türkçe çeviride, bu nedenle, Karl Marx'ın paragrafları, başına yıldız (*) işareti konarak belirtilmiştir. Marx tarafından konan köşeli parantezler, çeviren ya da yayıncı tarafından konan köşeli parantezlerden ayırmak amacıyla, İngilizce çeviride olduğu gibi < > işaretleri ile gösterilmiştir.

KARL MARX

Bilimsel sosyalizmin kurucusu Karl Marx, 5 Mayıs 1818'de Almanya'nın Rhine Eyaletinin Trier kasabasında doğdu. Ortaöğrenimini Trier'de; hukuk, felsefe ve tarih üzerine yükseköğrenimini Bonn ve Berlin Üniversitelerinde tamamladı. "Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri Arasındaki Fark" konulu teziyle, 1841'de Jena Üniversitesinden felsefe doktoru sanı aldı. Yazarlığını yaptığı *Rheinische Zeitung* gazetesi 1843'te kapatıldıktan sonra Paris'e yerleşti. 1845'te *Vorwärts* gazetesi yazıkurulu üyeleriyle birlikte Fransa'dan sürülünce, Brüksel'e yerleşti. 1847'de Komünist Birlik'in kuruluş hazırlıklarına katıldı ve 1848 devrimci hareketleri sırasında Belçika'dan sürüldükten sonra Paris'e geçti ve burada bu birliğin merkez komitesi başkanlığına seçildi. 1849'da, ömrünün sonuna kadar kalacağı Londra'ya yerleşti, 1851-1861 yıllarında New York Daily Tribune gazetesinin Avrupa muhabirliğini yaptı, 1864'te Uluslararası Emekçiler Derneğinin (Enternasyonal) kuruluşunda öncü rol oynadı. 14 Mart 1883'te Londra'da öldü.

Yazılış sırasıyla başlıca yapıtları şunlardır: *1844 Elyazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe*, 1844 [1932]; *Kutsal Aile* –Engels ile–, 1845; *Alman İdeolojisi* –Engels ile–, 1845-1846 [1932]; *Felsefenin Sefaleti*, 1847; *Komünist Parti Manifestosu* –Engels ile–, 1848; *Ücretli Emek ve Sermaye*, 1849; *Fransa'da Sınıf Savaşımları*, 1850; *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, 1852; *Grundrisse*, 1857-1858 [1939-1941]; *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, 1859; *Ücret Fiyat ve Kâr*, 1865 [1898]; *Kapital*, 1. cilt, 1867 [2. cilt, 1885; 3. cilt, 1894]; *Fransa'da İç Savaş*, 1871; *Gotha Programının Eleştirisi*, 1875 [1891]; *Artı-Değer Teorileri* –3 cilt– [1905-1910].

FORMEN
KAPİTALİST ÜRETİM ÖNCESİ BİÇİMLER
(SERMAYE İLİŞKİSİNİN YA DA İLKEL BİRİKİMİN OLUŞUMU ÖNCESİ SÜREÇ ÜZERİNE)

[BİR][1]

*Ücretli emeğin önkoşullarından biri ve sermayenin tarihsel koşullarından biri, özgür emek ve bu özgür emeğin, emeğin kullanım-değerini bireysel tüketim için değil, ama para için kullanım-değeri olarak tüketmek için parayı yeniden üretmek ve artırmak için, para karşılığında değişimi ise; bir başka önkoşul da, özgür emeğin, onun gerçekleşmesinin nesnel koşullarından —emek aracından ve emek gerecinden— ayrılmasıdır. Bu, her şeyden önce, özgür küçük toprak mülkiyetinin olduğu gibi Doğulu *komün* üzerine kurulmuş ortak toprak mülkiyetinin de yıkılmasına yolaçan, emekçinin doğal laboratuvarı olan topraktan ayrılması demektir.

Her iki biçimde de, emekçinin, emeğininnesnel koşullarıyla olan bir mülkiyet ilişkisidir; bu, emeğin ve onun maddi önkoşullarının doğal birliğidir. Bu nedenle, emekçi, emekten bağımsız, nesnel bir varlığa sahiptir. Birey, kendi kendisine

karşı mülk sahibi olarak, kendi gerçekliğinin koşulları üzerinde egemen olan efendi olarak davranır. Başkalarıyla olan ilişkisi de aynıdır ve —bu *önkoşulun*, topluluktan ya da komünü oluşturan tek tek ailelerden doğarak ortaya çıkmış olmasına göre— başkalarıyla ilişkisi, komün mülkiyetinde somutlaşmış olduğu gibi mülkiyetin ortakları olarak, ya da bağımsız toprak sahipleri yanında hâlâ yeralan bağımsız toprak sahipleri olarak — eskiden tümünü soğuran ve tümünü kaplayan komün mülkiyeti, sayısız özel toprak mülklerin yanında ayrı bir *ager publicus** olarak yer alır.

*Her iki biçimde de, bireyler, emekçi olarak değil, mülk sahibi olarak —ve bir topluluğun aynı zamanda çalışan üyeleri olarak— davranırlar. Bu çalışmanın amacı —*başka*sının ürünleri ile, yani artı-ürünler ile değişmek için artı-emek harcayabilmelerine karşın—, *değer yaratmak* değildir; — amacı, mülk sahibinin kendisinin ve ailesinin olduğu gibi komünal topluluğun birlikte korunmasıdır. Bireyin bir *emekçi* olarak ortaya çıkış sürecinin kendisi, bütün çıplaklığıyla, *tarihin* bir ürünüdür.

*Bu toprak mülkiyetinin ilk biçiminde, her şeyden önce, salt doğal bir topluluk ilk önkoşul olarak görünür. Aile, ve ister aileler arası *intermariage*** ile olsun, ister kabilelerin birleşmesiyle olsun, kabile içinde genişlemiş aile. Yerleşik olmayan, bir yerde, hayvanlarını otlattığı anlamda belirli bir süre oturan kabilenin *çobanlık durumunu* ve göçebeliğini, varlık tarzının ilk biçimi olarak kabul edebileceğimiz gibi —insanlar, doğaları gereği yerleşik değillerdir (maymunlar gibi tek bir ağaç üzerinde geçimlerini sağlayabilecekleri çok verimli bir ortam olmadıkça, yabani hayvanlar gibi bir yerden bir yere dolaşırlar)—, kabile topluluğu, doğal topluluk, da, *toprağın* (geçici olarak) *ortaklaşa mülk edinilmesinin ve kullanılmasının* bir *sonucu* olarak değil, *önkoşulu* olarak görünür.[2] Onlar, ensonu bir yere yerleştiklerinde, bu özgün topluluğun, az ya da çok, ayırdedilebilir biçimde değişikliğe uğrayacağı, çeşitli dışsal, iklimsel, coğrafik, fizik-

* Kamu toprağı, ortak toprak. –ç.
** İç-evlenme. –ç.

sel vb. koşullara ve onların farklı doğal niteliklerine —etnik özelliklerine— bağlı olacaktır. Doğal kabile topluluğu ya da, —kanın, dilin, geleneğin vb. ortak olduğu— deyim yerindeyse, sürü durumunda varlık, yaşamın ve onu yeniden-üreten ve onu (çobanların, avcıların, çiftçilerin vb. etkinliği olarak) nesnelleştiren etkinliğin nesnel koşullarını mal edinmenin ilk önkoşuludur. Toprak, hem emek araçlarını hem de yerleşim yerini, topluluğun *temel*ini sağlayan büyük bir laboratuvardır, cephaneliktir. Onların toprakla olan ilişkisi safçadır: onu *topluluğun mülkü*, kendisini canlı emekte üreten ve yeniden-üreten topluluğun mülkü gibi düşünürler. Tek tek her birey, ancak bu topluluğun *membre*'ı* olarak kendisini *mülk sahibi* ya da *zilyedi* sayar. Emek süreci yoluyla gerçek *mülk edinme*, kendileri emeğin ürünleri olmayan ama onun doğal ya da *tanrısal* önkoşulları olarak görünen, bu *önkoşullar* temeli üzerinde gerçekleşir.

Aynı temel ilişkiye dayanan bu biçim, çok çeşitli yollarla gerçekleşebilir. Örneğin *asyatik* temel biçimlerin çoğunda olduğu gibi, bu, bütün bu küçük toplulukların üstünde duran ve herkesi kapsayan *birliğin* en yüksek *mülk sahibi* ya da *tek mülk sahibi* olarak görünmesi olgusuyla, gerçek toplulukların ise yalnızca *mirasçı* mülk sahipleri olarak görünmesi olgusu mutlak olarak çelişmez. *Birlik*, gerçek mülk sahibi ve ortak mülk sahipliğinin gerçek önkoşulu olduğuna göre, bu birliğin kendisi, çok sayıdaki tek tek gerçek toplulukların üstünde ve onlardan *ayrı* bir *öğe* olarak görünebilir, bu durumda tek başına birey *in fact*** mülksüzdür; ya da mülkiyet, bütünü kucaklayan birliğin —ki bu, sayısız toplulukların babası, despotun kişiliğinde gerçekleşmiştir— her bir bireye belirli bir komünün aracılığıyla verilmiş bir bağış olarak görülür; mülkiyetle şu belirtilir: kişisel bireyin, emeğin ve, ona ait olan nesnel koşullar olarak algılanan yeniden-üretimin *doğal koşullarıyla*, bir başka deyişle, inorganik doğa biçiminde bulunan öznelliğin gövdesiyle ilişkisidir. Böylece, artı-ürün, —ki, emek yoluyla gerçek mülk edinme sonunda kalıcı olarak

* Üyesi. —ç.
** Aslında. —ç.

yasayla belirlenmiştir— bu en üst birliğe aittir. Doğu despotizmi içinde, mülkiyetin hukuksal açıdan bulunmayışı belirgin bir nitelik gibi görünmekle birlikte, bu, imalat ile tarımın birleşmesiyle mutlak olarak *self sustaining** duruma gelmiş olan ve yeniden-üretimin ve artı-üretimin bütün koşullarını bizzat içeren küçük topluluğun içinde çoğu zaman yaratılmış bulunan kabile ya da topluluk mülkiyeti, temel olarak gerçekten vardır.

Artı-emeğinin bir kısmı, sonuçta *kişi* olarak varolan üst düzeydeki topluluğa aittir, ve bu artı-emek, kabile vb. içinde, bir payı gerçek despot için, bir payı kabilenin hayalî ruhu, tanrı için, birliğin mutluluğuna yapılan ortak çalışmayla sağlanır. Oysa bu ortaklaşa mülkiyet biçimi, çalışma içinde gerçekten gerçekleşmesi ölçüsünde farklı biçimde ortaya çıkabilir: ister küçük topluluklar, birbirlerinden bağımsız olarak, birbirleriyle yanyana, bitkisel bir yaşam sürdürsünler; ister kişisel birey kendisine ayrılmış olan toprak üzerinde, ailesiyle birlikte bağımsız olarak çalışsın; (bir yandan ortak yedekler, tıpkı *assurance*** için, bir yandan topluluğun, savaş için, ibadet için vb. topluluk olarak giderlerini karşılamak için belirli bir çalışma; senyör egemenliği örneğin Slav komünlerinde, Romenlerde vb. en ilkel anlamda bulunur. Köleliğe vb. geçiş ilkin burada olur); ister Meksika'da, ve özellikle Peru'da, eski Keltlerde ve bazı Hintli kabilelerde olduğu gibi, birlik, hâlâ, bizzat emeğin ortaklaşa niteliğini kapsayan biçimlenmiş bir sistem oluşturabilmiş olsun. Ayrıca, kabile yapısı içersindeki bu ortaklaşa nitelik daha çok bir başka biçimde görülebilir: birlik, o zaman ailenin bir reisi tarafından ya da ailenin başları arasındaki ilişki olarak temsil edilir. Topluluğun daha az ya daha çok, despotik ya da demokratik bir biçim alması buna bağlıdır. *Sulama kanalları* asyalı halklarda çok önemlidir, ulaşım araçları vb. gibi emek yoluyla gerçek mülk edinmenin ortaklaşa koşulları, bu durumda üst birliğin —alt toplulukların üstünde yeralan despotik hükümetin— eseri olarak görülecektir. Gerçek anlamda kentler,

* Kendine yeterli. –ç.
** Sigorta. –ç.

bu köylerin yanında, ancak dış ticaret için özellikle elverişli olan, ya da devletin başının ve satraplarının* gelirlerini (artı-ürünü) emek karşılığında değiştikleri, onu *labour-funds*** olarak harcadıkları noktalarda kurulur.

*İkinci biçim —ki, birincisi gibi, yerel, tarihsel, vb. bakımdan önemli değişikliklere uğramıştır—, daha dinamik, tarihsel bir yaşamın, ilkel kabilelerin yazgılarının ve uğradıkları değişikliklerin ürünüdür — ve burada da ilk önkoşul *topluluk*tur, ama, bireyler, öz olarak, salt raslantıyla oluşmuş ya da ancak tamamıyla doğal bir tarzda oluşan parçalardan meydana gelmiş değildir — burada da temel kır değil, kırsal insanların (toprak sahiplerinin) daha önce yaratmış bulunduğu, yerleşim yeri (merkez) olan kenttir. İşlenmiş tarlalar, kırın basit bir eklentisi olan köyün değil, kentin arazisi olarak görünür. Toprağın niteliği gereği —onun işlenmesine ve onun gerçekten mülk edinilmesine karşı çıkarabileceği engeller ne denli büyük olursa olsun—, canlı bireyin inorganik doğası olarak, onun atelyesi, çalışma aracı, emeğinin nesnesi ve öznenin geçim aracı olarak hiçbir engel çıkarmaz. Topluluğun karşılaştığı güçlükler, yalnızca toprağı daha önce işgal etmiş olan, ya da işgal ederken topluluğu sarsan öteki topluluklardan gelebilir. Bu yüzden savaş herkesi ilgilendiren büyük bir görev, büyük bir kolektif uğraştır, ya canlı varlığın nesnel koşullarına sahip olmak, ya da bu sahip olunanı korumak ve sürdürmek için gereklidir. Aileler tarafından oluşturulan komün, bu nedenle, daha baştan, savaşçı temeller üzerinde, savaşçı, askerî bir güç olarak örgütlenir, ve bu, onun mülk sahibi olarak varoluşunun koşullarından biridir. Konutların kentlerde yoğunlaşması, bu savaşçı örgütlenmenin temelidir. Kabile yapısının niteliği, soyların üst ve alt gruplar olarak farklılaşmasına yolaçar, farklılaşma, egemenlik altına geçmiş kabilelerin vb. kaynaşmasıyla daha da ilerler. Ortak mülkiyet —devlet mülkü, *ager publicus****** olarak— burada özel mülkiyetten ayrıdır. Bireyin topluluktan ayrı olarak mülk sahibi

* Eski İran valileri. –ç.
** Emek fonları. –ç.
*** Kamu toprağı, ortak toprak. –ç.

olmadığı, yalnızca zilyed olduğu birinci *cas*'nın* tersine, burada, bireyin mülkiyeti, doğrudan komünal mülkiyet değildir. Gerçekte, bireysel mülkiyeti değerlendirmek için —örneğin Doğunun sulama sisteminin gerektirdiği gibi— ortaklaşa emek gerektirmeyen durumlar çıkar; kabilenin tamamıyla ilkel olan niteliği tarihin hareketiyle ya da göçle parçalanabilir; ayrıca, kabile ilk yerleşim yerinden ayrılıp yabancı toprakları işgal edebilir, böylece yepyeni çalışma ve bireyin enerjisini daha da geliştirme koşulları içine girebilir. Bu gibi etmenler ne denli etkin olursa —ve bu yüzden de kabilenin komünal niteliği dış dünyaya karşı ne denli olumsuz bir birlik olarak görünürse ve görünmek zorundaysa— bireyin işlenmesi özel olarak kendisine ve ailesine ait olan toprağın —belirli bir toprak parçasının— *özel sahibi* durumuna gelmesini sağlayan koşullar da o denli çok çıkar.

Topluluk —devlet olarak—, bir yandan bu özgür ve eşit özel mülk sahiplerinin birbirleriyle olan ilişkileri, dışa karşı onların birliği, ve aynı zamanda da güvenceleridir. Topluluk sistemi, üyelerinin çalışan toprak sahiplerinden, tarla sahibi köylülerden oluşması olgusuna dayanmaktadır; ama bunların bağımsızlıkları da, aynı ölçüde topluluk üyeleri olarak karşılıklı ilişkilerine, ortak gereksinimler ve ortak şan vb. için *ager publicus*'un güvence altına alınmasına dayanmaktadır. Bir bireyin topluluğun üyesi olması, burada, gene, onun toprak sahibi olması anlamına gelir, ama topluluk üyesi olarak birey, özel mülk sahibidir. Öte yandan, kendi özel mülküyle olan ilişkisi, hem toprakla olan ve hem de topluluğun bir üyesi olarak kendi varlığı ile olan bir ilişkidir, ve bir üye olarak varlığının sürdürülmesi, topluluğun da varlığının sürdürülmesidir, ve *vice-versa*** vb.. Çünkü toplulukta, daha şimdiden *tarihin* fiilî bir *ürünü* olmakla kalmayıp, böyle olduğunun bilincinde olunsa bile, öyleyse, bir *kökene* sahip olduğu için, toprak *mülkiyetinin* —yani çalışan öznenin emeğinin kendisine ait olan doğal koşullarıyla ilişkisinin— önkoşulunu buluruz, ama bu "ait oluş", kendisinin, devletin bir üyesi olarak

* Durumun. –ç.
** Bunun tersi. –ç.

varlığı, devletin varlığı ile —dolayısıyla tanrısal vb. sayılan bir *önkoşul* aracılığı ile— sağlanmaktadır.* Kırın arazi haline gelmesiyle, kentte bir yoğunlaşma olur; doğrudan tüketim için çalışan küçük çiftçi, eşlerin ve kızların evdeki yan uğraşları olduğu imalat (eğirme ve dokuma) ya da yalnızca birkaç dalda bağımsız bir varlık sağlayan zanaat (*fabri*** vb.). Bu topluluğun sürekliliği, özgür *self-sustaining**** *peasants***** arasında eşitliğin ve mülklerinin sürekliliğinin koşulu, kendi emeklerinin korunmasını gerektirir. Onlar, emeğin doğal koşulları karşısında, mülk sahipleri olarak hareket ederler; ama bu koşullar, kişisel emek aracılığıyla, durmadan, bireyin kişiliğinin gerçek koşulları ve nesnel öğeleri olarak yaratılmak zorundadırlar.

Öte yandan, bu küçük savaşçı topluluğun eğilimi, onu bu sınırların ötesine götürür, vb. (Roma, Yunanistan, Yahudiler vb.). "Kahinler" diyor Niebuhr, "Numa'ya kendisinin seçilmesine ilişkin tanrıların onayı konusunda güvence verdiklerinde, dindar kralın ilk düşündüğü şey tanrılara ibadet değil, insancıl bir şey oldu. Romulus tarafından savaşta kazanılmış olan ve işgale terkedilmiş bulunan toprakları dağıttı: Terminos'a****** tapınmayı getirdi. Bütün eski yasa koyucular, ve hepsinden çok da Musa, erdem, adalet ve iyi ahlak konusunda yaptıkları düzenlemelerdeki başarılarını, toprak mülkiyetine, ya da hiç değilse olabildiğince çok sayıda yurttaş için güvenli, miras yoluyla geçen toprak tasarruflarına dayandırdılar." (Rom. Tar., c. I, 245, 2. baskı.[3]) Birey *is placed in such conditions*

*"Burada tarihin fiilî bir ürünü..." diye başlayan tümcede, Marx'ın yardımcı fiilleri atlamış olması yüzünden, tümcenin anlamı bulanıklaşmaktadır. Marx'ın yazdığı biçimiyle bu tümcenin özgün Almancası şöyledir: *"Da die Gemeinde, obgleich hier schon* historisches Produkt, *nicht nur dem fact nach, sondern als solches gewusst, daher entstanden, hier Voraussetzung des* Eigentums *am Grund und Boden —d. h. der Beziehung des arbeitenden Subjekts zu den natürlichen Voraussetzungen der Arbeit als ihm gehörigen—, diese Gehörigkeit aber vermittelt durch sein Sein als Staatsmitglied, durch das Sein des Staats — daher durch eine* Voraussetzung, *die als göttlich etc. betrachtet wird."*

** Pek genel anlamda: zanaatçılar. —ç.

*** Kendi kendine yeterli. —ç.

**** Köylüler. —ç.

***** Sınır taşları tanrısı. —ç.

*of gaining his life as to make not the acquiring of wealth his object, but self-sustainance, its own reproduction as a member of the community; the reproduction of himself as proprietor of the parcel of ground and, in that quality, as a member of the commune.** *Commune*'ün** sürekliliği, bütün *members*'ın,*** fazla-zamanları *commune*'e, savaş çalışmalarına vb. ait olan *self-sustaining peasants***** olarak yeniden-üretilmeleridir. Kişinin kendi emeğine sahip olması, emek koşullarına sahip olması ile —askerlik hizmeti, vb. biçiminde üyelerinin artı-emekleriyle güvence altına alınan komünün varlığının yanında güvence altına alınan toprak parçası ile— sağlanır. Topluluk üyesinin kendisini yeniden-üretmesi, *wealth producing****** emeğe katılarak değil, birliği, dışa ve içe karşı korumayı amaçlayan (gerçek ya da hayalî) komünal çıkarları hedefleyen emeğe katılarak olur. Mülkiyet *quiritorium*'dur,* Romalıdır, özel toprak sahibi, Romalı olduğu için öyledir, ama Romalı olmakla da, özel toprak sahibidir.

*Çalışan bireylerin, *self-sustaining members of the community*,** emeklerinin doğal koşulları içersindeki mülkiyetlerinin bir [başka] biçimi, *cermenik* mülkiyet biçimidir. Topluluk üyesi burada, bu sıfatıyla, özgül Doğu biçiminde olduğu gibi, ne ortaklaşa (kolektif) mülkiyetin mülk ortağıdır (mülkiyetin ancak komünal mülkiyet olarak bulunduğu yerde, birey olarak üye, bu sıfatıyla, ister miras yoluyla olsun ister olmasın, bunun ancak bir kısmının *zilyedidir*, çünkü mülkiyetin hiçbir parçası hiçbir üyenin kendisine ait olmayıp, topluluğun ancak doğrudan parçası olarak, dolayısıyla topluluktan ayrı olarak değil, onunla doğrudan birleşmiş olan bir kimse olarak onundur. Dolayısıyla, bu birey yalnızca bir zilyeddir. Varolan şey

* (Birey) yaşamını kazanmada öyle koşullar içinde bulunmaktadır ki, servet edinmeyi değil, kendi kendine yeterli olmayı, kendisini topluluğun bir üyesi olarak yeniden-üretmeyi; toprak parçasının sahibi olarak ve, bu sıfatla, komünün bir üyesi olarak kendisinin yeniden-üretilmesini amaçlamaktadır.

** Komünün. —ç.

*** Üyelerinin. —ç.

**** Kendi kendine yeterli köylüler. —ç.

***** Servet üreten. —ç.

* *Quirite*lerin, yani Romalıların, mülkü. —ç.

** Topluluğun kendi kendine yeten üyelerinin. —ç.

yalnızca *ortaklaşa* mülkiyet ve *özel zilyeddir* (*tasarruftur*). Tarihsel ve yerel vb. durumlar bu zilyedin (tasarrufun) niteliğini, emeğin özel zilyed (tasarruf) sahibi tarafından* tecrit olunmuş bir biçimde harcanmasına veya onun da topluluk ya da bu belirli topluluğun üstünde yeralan birlik tarafından belirlenmesine bağlı olarak, ortaklaşa (kolektif) mülkiyetle olan ilişkisi bakımından çok çeşitli biçimlerde değiştirilebilir); ne de toprak, Roma, Yunan biçiminde (kısaca klasik antikite biçimi) olduğu gibi, topluluk tarafından işgal edilmiştir, Roma toprağıdır: [klasik antikitede işgal edilen] toprağın bir kısmı, topluluk üyelerinden ayrı, çeşitli biçimlerde *ager publicus* olarak topluluğa kalır; geri kalanı dağıtılır ve her toprak parçası bir Romalının özel mülkü, malikanesi, laboratuvardan ona düşen pay olduğu için Romalıdır; ama aynı zamanda, kendisi de, ancak Roma topraklarının bir kısmı üzerindeki bu egemenlik hakkına sahip olduğu ölçüde bir Romalıdır. <Antikitede kent zanaatları ve ticaret horlanmakta, ama tarım yüceltilmekteydi; ortaçağda tam tersi oldu>[4] <*Zilyedlik* yoluyla ortak toprağı *kullanma* hakkı, başlangıçta patrisyenlere aitti, ki bunlar da bu hakkı daha sonra, kendi malikanelerindeki korunuklara [*Klienten*] verdiler; *ager publicus* içinde *bir mülkü devretme* yalnızca pleblere aitti; bütün ferağlar pleblerin lehine ve ortak topraktan bir pay karşılığı tazminat. Kent duvarlarını çevreleyen alanı dışta tutacak olursak, *gerçek anlamda kırsal mülkiyet*, başlangıçta, yalnızca pleblerin elindeydi (kırsal topluluklar daha sonra dahil oldular).>[5] <*Quiritorium* mülkiyetinin de gösterdiği gibi, köylülerin tamamı olarak Roma pleblerinin temeli. Eskiler, tarımı, özgür insana *yakışır uğraş*, askerin okulu olarak, oybirliği ile yüceltirlerdi. Ulusun eski kökeni tarımla korunmaktadır; o, yabancı tüccarların ve zanaatçıların yerleştikleri, yerlilerin kazanç umuduyla göç ettikleri kentlerde değişmektedir. Köleliğin olduğu yerde, azat edilen kimse geçimini böyle uğraşlarda arar, çoğu kez de ser-

* "Von dem Privatbesitzer" bu, ya "özel zilyed sahibinden" biçiminde, ya da "özel zilyed sahibi tarafından" biçiminde çevrilebilir. Burada daha anlamlı olduğu için, ikinci biçim yeğlenmiştir. [İngilizce metnin çevirmeni Jack Cohen'in notu.]

vet biriktirir: demek ki antikitede böyle uğraşlar genel olarak bunların ellerindeydi ve bu yüzden de yurttaşlara yakışmazdı: demek ki zanaatçının tam yurttaşlığa kabulü görüşü tehlikeli bir işti (eski Yunanlılar, bir kural olarak, onları bunun dışında tutarlardı). "Ουδευι γαρ εξηυ ωμαιωυ οντε χαπηλου οντε ιροτεχυιηυ βιου εχειυ."* Eskilerin ortaçağ kent tarihinde olduğu gibi, lonca gururu diye bir şeyden haberleri yoktu; loncalar [aristokratik] soylara üstün geldikçe, savaşçı ruhu burada bile azaldı ve sonunda bütünüyle yokoldu; ve sonuçta, onunla birlikte, kentlerin saygınlığı ve özgürlüğü de.>[6]

<Eski devletlerin kabileleri iki farklı ilkeye göre kuruluydu: ya *akrabalık bağına* göre, ya da yerleşim *yerine* göre. *Akrabalık üzerine kurulmuş* kabileler tarihsel bakımdan yerleşim yerine göre olanlardan önce gelmişler, ve hemen her yerde yerleri, bu ikinciler tarafından alınmıştır. Bunların en aşırı ve katı biçimi, birbirlerinden ayrı, iç-evlenme hakkının bulunmadığı, çok farklı statülere sahip; her birinin bir ötekine yasaklanmış değiştirilmez bir uğraşa sahip olduğu kast düzeniydi. *Yerleşim yerine göre oluşmuş* kabileler, başlangıçta, bölgenin eyalet [*Gaue*] ve köy olarak bölünmesine tekabül ediyordu; öyle ki, Kleisthenes zamanında, Attika'da, bir köye yerleşen herhangi bir kimse, o köyün *demostes*'i** olarak, ve o köyün ait olduğu bölgenin *phyle*'sinin*** bir üyesi olarak kaydedilirdi. Ama, onun soyundan gelenler, kural olarak, oturulan yere bakılmaksızın, aynı *phyle*'de ve aynı *demos*'ta kalırlar, ve böylelikle bu bölünmeye ecdattan gelme bir görünüm verirlerdi.[7] Romalı soylar, [birbirlerine] kanla bağlı değillerdi; Çiçero, özgür insanları, soyun ortak adını ekleyerek belirtir.[8] Roma genslerinin üyelerinin ortak *sacra*'ları**** vardı, ama bunlar daha sonra (daha Çiçero döneminde), ortadan kalkmışlardı. Vasiyet bırakmadan ya da yakını bulunmadan ölen bir ortak akrabanın varlığını ortaklaşa miras

* "Hiçbir Romalı yurttaşın yaşamını esnaf ya da zanaatçı olarak kazanmasına izin verilmezdi." (Halikarnaslı Dionysius, *Roman Antiquities*, Kitap IV, Bölüm 25). –ç.

** Köylüsü. –ç.

*** Kabilesinin. –ç.

**** Tapınakları. –ç.

edinme, en uzun süre korunan şey oldu. En eski zamanlarda, *gens* üyeleri, olağanüstü bir yük altında bulunan ortak-akrabalara yardımcı olmakla yükümlüydüler.[9] (Bu, Almanlarda başlangıçta, giderek hemen her yerde, ve daha uzun süre Dithmarsen'ler arasında yaşamıştır.)[10] Gentesler,* uzlaşmış topluluklardan meydana geliyordu,[11] eski dünyada soyların daha genel örgütlenme biçimi yoktu.[12] Galler'de de soylu Campbell'ler ve onların vasalları bir klan oluştururlar.[13] Patrisyen, topluluğu daha üst bir düzeyde temsil ettiğinden, kendisi *ager publicus*'un *possessor*'u** olur, ve onu kendi himayesi altında bulunanların vb. aracılığı ile kullanır (ve aynı zamanda onu adım adım mülk edinir).

Cermenik topluluk kentte yoğunlaşmamıştır; salt bu yoğunlaşma sayesinde kent —kırsal yaşamın merkezi, kırsal emekçilerin oturma yeri ve askerî harekatların yönetim merkezi olarak— topluluğa, bu sıfatıyla, tek tek üyelerinin varlıklarından ayrı bir dışsal varlık kazandırır. Klasik antikitenin tarihi, sitelerin tarihidir, ama toprak sahipliğine ve tarıma dayanan kentlerin; asyatik tarih, kent ve kırın bir tür farklılaşmamış birliğidir (tam anlamıyla büyük kent, yalnızca gerçek ekonomik yapının üzerine oturtulmuş bir hükümdarlık karargahı olarak görülmelidir); ortaçağ (cermenik dönem), tarihin mekanı olarak kır ile başlar ve daha da gelişmesi kent ile kırın karşıtlığından geçer; modern [çağ], kırın kentleşmesidir, eski çağda olduğu gibi kentin kırlaşması değil.***

*Kentte toplanma, topluluğa, bu sıfatıyla, iktisadi bir varlık kazandırır; kentlerin salt kent olarak *varlığı* ayrı ayrı evlerin salt çoğalmasından farklı bir şeydir. Burada bütün, yalnızca onu oluşturan parçalarının toplamı değildir. Bu, bir tür bağımsız organizmadır. Her bir aile başının birbirlerinden uzun mesafelerle ayrılan ormanlarda yerleştiği[14] Cermenlerde, topluluk, *dış görünümü* bakımından da, üyeleri-

* Gentes, *gens*'in çoğulu. Birkaç gens'in birleşmesiyle, *tribu* [*stamm*] oluşur. –ç.

** Zilyedi, tasarruf sahibi. –ç.

*** Burada Marx yeni bir deftere başlamıştır: Defter V. (Sermaye bölümü. Devam.) İlk sayfanın üzerinde şunlar yazılı: Defter V, Ocak 1858, Londra (22 Ocakta başlandı). –*Ed.*

nin her keresinde salt biraraya gelmeleri sayesinde varolur, *kendinde*-birlikleri, soydan, dilden, ortak geçmiş ve tarihten, vb. gelmiş olsa da. *Topluluk*, bu yüzden, *birarada-oluş* [*Verein*] olarak değil, *biraraya-geliş* [*Vereinigung*] olarak; birlik [*Einheit*] olarak değil, bağımsız özneleri toprak sahipleri olan bir anlaşmaya dayanan birleşme [*Einigung*] olarak görünür. Bu yüzden, topluluk *in fact*,* klasik antikitede olduğu gibi, bir *devlet*, ya da *politik yapı* olarak varolmaz, çünkü *kent* olarak varolmamıştır. Eğer topluluk gerçek bir varlığa kavuşacaksa, özgür kırsal toprak sahipleri bir *meclis* toplamalıdırlar,[15] oysa Roma'da, örneğin, bu, böyle meclislerin dışında *bizzat kent*in bulunuşunda ve onun başına resmî görevlilerin getirilmiş olmasında, vb. varolmuştur.

Tek tek bireylerin mülkiyetine karşıt olarak, *ager publicus*'un, ortak toprağın ya da halk toprağının Cermenler arasında da görüldüğü doğrudur. Bunlar, bu belirli biçimleri içersinde bir üretim aracı olarak hizmet edeceklerse, bölünemez olan av alanları, ortak otlaklar ya da koruluklardan vb. oluşurlar. Ne var ki, Roma'daki gibi, örneğin, özel mülk sahiplerinin —ki bunlar, plebler gibi, *ager publicus*'tan yararlanmanın dışında bırakıldıkları ya da mahrum edildikleri ölçüde gerçekten özel mülk sahipleridirler— yanısıra varolan bu *ager publicus*, devletin özel iktisadi varlığı olarak ortaya çıkmaz. Tersine, *ager publicus*, Cermenlerde, daha çok, bireysel mülkiyetin salt bir tamamlayıcısı olarak görünür, ve bir kabilenin ortak mülkü olarak düşman kabilelere karşı korunduğu kadarıyla bir mülk sayılır.[16] Bireyin özel mülkiyeti, topluluk aracılığıyla değil, tersine, topluluğun ve komünal mülkiyetin varlığıyla, bağımsız öznelerin aracılığıyla, yani onların karşılıklı ilişkileri aracılığıyla gerçekleşir görünür.

Tek tek her ev, *au fond*,** kendisi için bağımsız bir üretim merkezi (salt kadınların evdeki yan uğraşı olarak imalat, vb.) oluşturan iktisadi bir bütünsellik içerir. Antik dünyada iktisadi bütün, arazisiyle birlikte sitedir; Cermenik dünyada, bu, birçok toprak sahibinin toplanması değildir, ama bağımsız

* Gerçekte. –ç.
** Temelde. –ç.

birim olarak ailenin, sahibi olduğu toprakta ancak bir nokta gibi kendini gösteren ayrı olarak yapılmış konutunun yeridir. Asyatik biçimde (en azından çoğu durumda), mülkiyet değil, yalnızca bireyin zilyedliği vardır; gerçek anlamında asıl mülk sahibi topluluktur — öyleyse mülkiyet, ancak toprağın *ortaklaşa mülkiyeti* olarak vardır. Antikitede (en klasik örnek olarak, en katıksız ve belirgin biçim olarak Romalılarda), özel toprak mülkiyetiyle çelişen bir devlet toprak mülkiyeti biçimi vardır, öyle ki, ilki ikincisi aracılığıyla gerçekleşmekte, ya da ikincisi ancak bu ikili biçim içinde varolmaktadır. Özel toprak sahibi, bu yüzden, aynı zamanda bir kent yurttaşıdır. Ekonomik açıdan, kent yurttaşlığı şu basit biçime indirgenebilir: bir kentte oturan köylü. Cermenik biçimde, köylü, bir devletin yurttaşı değildir, yani bir kent sakini değildir; temeli, tecrit olunmuş, bağımsız aile konutudur ve bu da, aynı kabileden gelme aynı biçimde öteki aile konutları ile olan bağla ve onların karşılıklı bağlılıklarını sağlayan savaş, din, yasal anlaşmazlıkların çözümü, vb. amaçlarıyla zaman zaman biraraya gelmeleriyle güvence altına alınır. Burada, bireysel toprak mülkiyeti komünal toprak mülkiyetinin karşıt biçimi olarak ortaya çıkmadığı gibi, onun sağladığı ortamda da ortaya çıkmaz, tersine. Topluluk, ancak, bireysel toprak sahiplerinin, toprak sahipleri olarak giriştikleri karşılıklı ilişkilerle varolur. Komünal mülkiyet, bu sıfatla, ancak geleneksel bireysel yerleşmelerin ve toprağı bireysel sahiplenmelerinin ortak bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkar. Topluluk, ne bireyin yalnızca bir ilineği olarak göründüğü tözdür, ne de bireyin özel gereksinimlerinden farklı olarak ya da, daha önce özel varlığını oluşturan kent toprağında topluluk üyesinin özel ekonomik varlığından farklı olarak, kentin ve onun kentsel gereksinimlerinin varlığında temsil edildiği gibi, genel olarak *varolan bir birliktir*; ama, bir yandan, topluluk, bireysel mülkiyete öngelen dilin, kanın vb. birliğinin kendisidir: öte yandan, gerçek varlık olarak, o, ancak, topluluğun amaçları için ve her bireysel mülk sahibinin, (Roma'da olduğu gibi) devletin temsilcisi olarak değil, mülk sahibi olarak yararlandığı

ortak kullanılan av alanlarının, otlakların vb. ayrı bir iktisadi varlık olması ölçüsünde, *fiilî olarak varolan meclisleriyle* vardır; kentte tek tek üyeler olarak kendi başına ayrı bir varlığa sahip bulunan mülk sahipleri birliği değil, bireysel mülk sahiplerinin gerçek ortak mülkiyetidir.

*Burada önemli olan nokta şudur: toprak mülkiyetinin ve tarımın iktisadi düzenin temelini oluşturduğu ve dolayısıyla iktisadi amacın kullanım-değerlerinin üretilmesi, yani *bireyin*, temelini oluşturduğu kendi topluluğu ile bazı belirli ilişkiler içersinde *yeniden-üretildiği* bütün bu biçimlerde şunları buluyoruz:

1º Emeğin doğal koşulunun, *yerin*, ilkel emek aracı olarak, hem laboratuvar ve hem de onun hammadde deposu olarak emek aracılığıyla değil, emeğin ön koşulu olarak maledinilmesi. Birey, emeğin nesnel koşullarını, basitçe kendi malı, bunlar sayesinde gerçekleşen öznelliğinin inorganik doğası olarak algılar; emeğin başlıca nesnel koşulu, bizzat emek *ürünü* olarak ortaya çıkmaz, *doğa* olarak zaten vardır; bir yanda canlı birey, öte yanda ise kendisinin yeniden-üretilmesinin nesnel koşulu olarak yer.

2º Toprakla, yeryüzeyiyle olan bu ilişki, çalışan bireyin, bir aracılıkla sağlanan, mülkiyeti olarak algılanır — öyleyse, birey, bu soyutlamada, çalışan birey olarak *a priori* görünmez, ama o, eylemine öngelen ve onun salt bir sonucu olarak ortaya çıkmayan, kendi varlığının, bu varlığın gelişmesinin vb. biyolojik süreci içersinde kuşkusuz yeniden-üretilen derisi, duyusal organları gibi aynı nitelikte olan bir kabilenin vb. üyesi olarak doğal varlığının yeniden-üretiminin —doğal varlığın aracılığıyla, tarihsel olarak az ya da çok gelişmiş, az ya da çok değişmiş *bir topluluğun üyesi* olarak bireyin doğal varlığının yeryüzeyiyle hemen başlamış ilişkisinin— bu sürecine öngelen bir önkoşul da olan *varlığın nesnel bir biçimi* olarak yeryüzeyinin, mülkiyetine sahip olur.

Yalıtılmış birey nasıl konuşamazsa, bir toprağı mülk de edinemez. Kuşkusuz, hayvanların yaptığı gibi, bir öz olarak beslenebilir. Toprağa mülk gözüyle bakılması, her zaman,

toprağın kabile ya da topluluk tarafından azçok ilkel ya da tarihsel olarak gelişmiş bir biçimde, barışçıl yoldan ya da zor kullanılarak işgal edilmesiyle ortaya çıkar. Burada birey, salt özgür emekçi olarak belirdiği nokta-gibi yalıtıklık [*Punktualität*] içinde hiçbir zaman görünmez. Emeğinin nesnel koşullarının kendisine ait olduğu varsayılırsa, kendisinin de, öznel olarak emeğin nesnel koşullarıyla ilişkisini sağlayan bir topluluğa ait olduğu varsayılır. Emeğin nesnel koşullarıyla olan ilişkisi, topluluk üyesi olarak varolması ile sağlanır; öte yandan, topluluğun gerçek varlığı, emeğin nesnel koşulları üzerindeki mülkiyetinin özgül biçimi ile belirlenir. Bir topluluk içinde bulunması sayesinde sağlanan bu mülkiyet, yalıtık bireye, toprağın yalnızca salt zilyedini verip ve mülkiyetini vermeyen *ortaklaşa mülkiyet* olarak görünebilir — ya da devlet mülkünü özel mülkün önkoşulu yapacak biçimde birarada yanyana varolan devlet ve özel mülkün ikili biçimi olarak görünebilir, öyle ki, yalnızca kent yurttaşı, bir özel mülk sahibidir ve öyle olmalıdır, oysa, öte yandan, kent yurttaşı olarak mülkü, aynı zamanda, ayrı bir varlığa sahiptir — son olarak, komünal mülkiyet özel mülkiyetin salt bir tamamlayıcısı olarak görünür, ki bu durumda ikincisi temeli oluşturur; bu durumda topluluk, üye meclisinin, ve üyelerin ortak amaçlarla biraraya gelmelerinin dışında bir varlığa sahip değildir.

Komün ya da kabile üyelerinin kabile toprağı ile —üzerine yerleşmiş oldukları yeryüzeyiyle— olan ilişkilerinin bu farklı biçimleri, kısmen kabilenin doğal niteliğine, kısmen kabilenin kendi toprak mülkiyetini gerçekten kullandığı, yani emek yoluyla onun ürünlerini mülk edindiği iktisadi koşullara, yani iklime, toprağın fiziksel niteliklerine, topraktan fiziksel olarak koşullandırılmış yararlanma biçimine, düşman ya da komşu kabilelerle olan ilişkilere, ve göçlerin, tarihsel olayların, vb. getirdiği değişikliklere bağlı olacaktır. Topluluğun eski biçimde varolmayı sürdürmesi için, üyelerinin, önceden varsayılan nesnel koşullarda yeniden-üretilmeleri gerekir. Bizzat üretim, nüfusun artması (ki bu olgu, üretimin kendi öğesidir), zorunlu olarak, bu koşulları adım adım

kaldırır, onları yeniden-üreteceğine yok eder vb., ve böylelikle topluluk, üzerine dayandığı mülkiyet ilişkileriyle birlikte yitip gider.

En dirençli olan ve en uzun süre dayanan zorunlu olarak asyatik biçimdir. Bu, onun dayandığı temel ilkeden, yani bireyin topluluktan bağımsız olmayışından; üretim devresinin *self-sustaining** oluşundan, tarımla imalatın birliğinden, vb. ileri gelir. Her bir birey, toplulukla olan ilişkisini değiştirecek olursa, hem topluluğu ve hem de onun iktisadi önkoşulunu değiştirir ve temellerini yok eder; aynı biçimde, bu iktisadi önkoşulun kendi diyalektiği sonucu değişmesi — yoksullaşma, vb., özellikle savaş ve istilanın etkisi, örneğin Roma'da, bu, bizzat topluluğun iktisadi koşullarının zorunlu bir parçası olduğu halde, topluluğun dayandığı gerçek bağları kopartır.

Bütün bu biçimlerde, her bir birey ile topluluk arasında *önceden varsayılan* —azçok doğal, azçok tarihsel ama gelenekleşmiş— ilişkilerin ve, hem emeğin koşullarıyla olan ilişkisi bakımından ve hem de birlikte çalıştığı kişilerle, aynı kabileden öteki kişilerle vb. olan ilişkisi bakımından, birey için önceden saptanmış belirli, nesnel bir varlığın *yeniden-üretimi*, gelişmenin temelidir; dolayısıyla, bu gelişme daha baştan *sınırlıdır*, ama bu sınır bir kez aşıldı mı, çürüme ve çözülme başlar.[17] Romalılarda görüldüğü gibi, köleliğin gelişmesi, toprak mülkiyetinde yoğunlaşma, değişim, para ekonomisi, istila, vb.. Ama gene de, bütün bu öğeler temelle bağdaşabilir bir noktaya kadar yeralıyorlardı, ve bu temelin yalnızca masum uzantıları oluyorlar ya da onun ortaya çıkardığı kötüye kullanmalardan ibaret kalıyorlardı. Demek ki burada, belirli bir çerçeve içersinde, büyük gelişmeler kendini gösterebilir. Bireyler büyük görünebilir. Ama bireyin ya da toplumun özgürce ve eksiksiz olarak gelişmesi düşünülemez, çünkü böyle bir gelişme, başlangıçtaki ilişkilerle çelişir.[18]

*Antikitede, en üretken toprak mülkiyet biçiminin hangisi olduğu, en büyük serveti hangisinin yarattığı konusunda tek bir araştırmaya rastlamıyoruz. Caton, tarlaların en kârlı bi-

* Kendi kendine yeterli. –ç.

çimde nasıl işletileceklerini araştırmış olsa da,[19] hatta Brütüs en yüksek faizle borç para vermiş olsa da,[20] üretimin amacı olarak ortaya çıkmaz. Sorun her zaman en iyi yurttaşları hangi mülkiyet tarzının yarattığıdır. Kendi başına bir amaç olarak servet, yalnızca, ortaçağ toplumundaki yahudiler gibi eski dünyanın gözeneklerinde yaşayan birkaç tüccar halk —*carrying trade*'i* tekellerinde bulunduranlar— arasında görülür. Çünkü servet, bir yandan, insanın özne olarak karşılaştığı ve şeylerde, maddi ürünlerde, gerçekleşen bir nesnenin bir bölümüdür. Öte yandan ise, bir değer olarak, egemenlik amacıyla değil, kişisel zevk, vb. amacıyla başkalarının emekleri üzerinde kurduğu kaba kumandadır. İster şeyleştirilmiş figür olsun, ister bireyin dışında kalan ve raslansal olarak onun yanında yeralan nesne aracılığıyla gerçekleşen bir ilişki olsun, servet, bütün biçimlerde, bir nesne biçiminde ortaya çıkar.

Böylece (ne kadar dar ulusal, dinsel ya da siyasal bir tanımlama içinde olursa olsun) insanın her zaman üretimin amacı olarak göründüğü eski anlayış, insanın amacının üretim, ve üretimin amacının da servet olduğu modern dünya ile karşılaştırıldığında çok daha yüce görünür. Ama *in fact*** dar burjuva biçim kaldırılıp atıldığında, servet, bireylerin evrensel değişim yoluyla yaratılan gereksinimlerinin, yeteneklerinin, zevklerinin, üretici güçlerinin vb. evrenselliğinden başka nedir ki? İnsanın, doğa güçleri —insanlığın kendi doğasının olduğu kadar "doğa" denen şeyin de güçleri— üzerindeki egemenliğinin eksiksiz gelişmesinden başka nedir ki? *Daha önceden saptanmış* bir ölçekle ölçülemeyen tüm insan güçlerinin gelişmesini, bu gelişmenin bütünlüğünü kendinde bir amaç haline getiren daha önceki tarihsel gelişme dışında hiçbir önkoşulu gerektirmeksizin, insanın yaratıcı yeteneklerinin mutlak olarak geliştirilmesi değildir de nedir? Bu, insanın, kendisini herhangi bir belirlenmiş biçimde yeniden-üretmeyip, ama kendi bütünlüğünü üretmesinden başka nedir ki? Geçmiş tarafından oluşturulmuş bir şey olarak kalmaya uğraşmayıp, ama mutlak oluş deviniminde olmasından başka nedir ki?

* Ulaşım ticareti. –ç.
** Gerçekte, aslında. –ç.

Burjuva iktisadında —ve bunun tekabül ettiği üretim evresinde— insanın içinde yatanın bu eksiksiz geliştirilmesi, toptan yabancılaşma olarak, ve tüm sabit, tek-yanlı amaçların yok edilişi de kendinde amacın tümüyle dışsal bir zorlamaya kurban edilişi olarak görünür. Bu yüzden antikitenin çocuksu dünyası bir bakıma daha yüce gibi görünür;[21] ve kapalı bir yapı, biçim ve belirli sınırlamalar arandığı sürece de öyledir. Eskilerin dünyası sınırlı bir tatmin sağlar, oysa modern dünya tatminsiz bırakır, ya da kendi kendisiyle tatmin olmuş göründüğünde ise, *bayağı*laşır.

*Bay Proudhon'un mülkiyetin *ekonomi-dışı* doğuşu dediği şey —ki bununla toprak mülkiyetini kastetmektedir—, bireyin, emeğin nesnel koşullarıyla, ve her şeyden önce de emeğin *doğal*, nesnel koşullarıyla olan burjuva-öncesi ilişkisidir — çünkü, çalışan özne nasıl bir doğal birey, bir doğal varlıksa, emeğinin ilk nesnel koşulu da doğa, yeryüzü olarak, kendisinin inorganik bedeni olarak görünür. Bizzat kendisi organik beden olmakla kalmaz, bir özne olarak inorganik doğadır da. Bu koşul kendi yarattığı bir şey değil, hazır bulduğu bir şeydir; doğada varolan ve kendisinin de varsaydığı bir şey. Tahlilimizi sürdürmezden önce bir nokta daha: bizim Proudhon, sermayeyi ve ücretli emeği —mülkiyet biçimleri olarak— *ekonomi-dışı* oluşa sahip olmakla suçlayabilirdi ve suçlamalıydı da. İşçinin kendi emeğinin nesnel koşullarını kendinden ayrı bir şey olarak, sermaye olarak bulduğu ve kapitalistin de *emekçileri* mülksüz, soyut emekçiler olarak bulduğu için, değer ile canlı emek arasındaki bu değişim —bu ilişkiyi yeniden-üreten ve onun nesnel boyutlarını ve derinliğini belirleyen her ne kadar bizzat sermaye ve ücretli emek ise de— bir *tarihsel süreç* halini alır, — bu tarihsel süreç, görmüş olduğumuz gibi, sermayenin ve ücretli emeğin doğuşunun tarihini oluşturur. Bir başka deyişle, mülkiyetin *ekonomi-dışı* doğuşu, burjuva ekonomisinin tarihsel doğuşundan, ekonomi-politik kategorileri tarafından teorik ya da ideal bir biçimde ifade edilen üretim biçimlerinden başka bir şey değildir. Ama burjuva-öncesi tarihin ve onun her evresinin kendi öz *iktisadına* ve hareketinin

iktisadi temeline sahip olduğunu iddia etmek, *au fond*,* insan yaşamının, ta baştan beri, iktisadi ilişkiler dediğimiz ilişkileri olan *d'une manière ou d'une autre*** üretime —toplumsal üretime— dayandığı yolundaki totolojiyi ifade etmekten başka bir şey değildir.

*Üretimin ilk koşulları başlangıçta, (ya da, aynı şey şöyle de denebilir: artan sayıda insanın her iki cinsiyet arasındaki doğal süreç yoluyla yeniden-üretilmesi; çünkü bu yeniden-üreme bir yandan nesnelerin özneler tarafından mülk edinilmesi olarak görünüyorsa, öte yandan da, aynı biçimde nesnelerin öznel bir amaç tarafından şekillendirilmesi, ona boyun eğmesi, nesnelerin öznel eylemin sonuçlarına ve haznesine dönüştürülmesi olarak görünür) *kendi başlarına üretilmiş* olamazlar — bunlar üretimin sonuçları değillerdir. Açıklanması gereken şey, canlı ve faal insanların doğa ile metabolik alışverişlerinin inorganik koşullarıyla olan *birliği*, dolayısıyla ne doğayı mülk edinmeleridir, ne de bu bir tarihsel sürecin sonucudur; ama insan varlığının bu inorganik koşullarının bu faal varlıktan *ayrılmasıdır* — ancak ücretli emek ile sermaye arasındaki ilişkide eksiksiz olarak tamamlanan bir ayrılma.

Kölelik ya da serflik ilişkisinde böyle bir ayrılma olmamıştır, ama, burada, toplumun bir kısmı, ötekine, kendisinin yeniden-üretiminin salt *inorganik ve doğal* koşulları olarak davranmıştır. Kölenin kendi emeğinin nesnel koşullarıyla ilişkisinin hiçbir türünden sözedilemez; ama hem köle, hem serf biçiminde, kendi *emeği*, sığırın yanısıra ya da toprağın bir eklentisi gibi, üretimin *inorganik koşulu* olarak öteki doğal varlıklar arasında yeralmıştır. Bir başka deyişle: ne denli kendisi tarafından yeniden-üretilmiş ya da geliştirilmiş olursa olsun, üreticinin canlı bedeni nasıl ki başlangıçta kendisi tarafından belirlenmeyip, tersine, kendisinin *önkoşulu* olarak görünüyorsa, üretimin ilk koşulları da, doğal önkoşullar, *üreticinin varlığının doğal koşulları* olarak görünür; kendi (fiziksel) varlığı, doğal bir önkoşuldur, kendisi tarafından belirlenmez. Kendi inorganik bedeniymiş gibi davrandığı *bu doğal*

* Temelde, aslında. –ç.
** Şu ya da bu biçimde. –ç.

varlık koşulları ikili bir niteliğe sahiptirler: (1) öznel, ve (2) nesnel doğa. O, bir ailenin, bir klanın, bir kabilenin vb. üyesi olarak kendisinin karşısında bulunur — ki bunlar daha sonra, başkalarıyla karışarak ve çatışarak tarihsel olarak farklı bir biçim alırlar; ve, bu grupların üyesi olarak, belirli bir doğayla (diyelim ki bu hâlâ yeryüzeyi, arazidir) ilişkisi, kendi inorganik varlığı, üretiminin ve yeniden-üretiminin koşulu olarak algılanır. Topluluğun doğal üyesi olarak, komünal mülkiyete katılır ve bunun belirli bir kısmının zilyedi olur; tıpkı doğuştan Romalı olan bir yurttaş olarak, *ager publicus* üzerinde (*at least**) ideal bir hakkı, ve şu kadar *juggera*** toprak üzerinde, gerçek hakkı vb. olması gibi. Mülkiyeti, yani üretiminin doğal önkoşullarına *bunlar kendisininmiş* gibi davranması, bir topluluğun doğal üyesi olması dolayısıyladır. (Üyelerinin dil vb. dışında ortak bir şeye hatta bunlara bile sahip bulunmadıkları bir topluluk soyutlamasının çok daha sonraki tarihsel koşulların ürünü olduğu açıktır.) Örneğin, açıktır ki, her bir bireye göre, ait olduğu dili, ancak bir insan topluluğunun doğal üyesi olarak *kendi dili* olarak algılar. Dilin tek bir bireyin ürünü olarak düşünülmesi bir saçmalıktır. Ama aynı şey mülkiyet için de geçerlidir.

*Dilin kendisi, bir topluluğun ürünüdür, tıpkı bir başka açıdan topluluğun kendiliğinden anlaşılır varoluşunun kendisi oluşu gibi. <Ortaklaşa üretim ve ortak mülkiyet, örneğin Peru'da görüldüğü gibi, besbelli ki, ortak mülkiyeti ve komünal üretimi kendi anayurtlarında, Hindistan'da ve Slavlar arasında görülen eski ve basit biçimiyle tanıyan istilacı kabilelerin getirdikleri ve aktardıkları *ikincil* bir biçimdir. Aynı şekilde, örneğin Galler'deki Keltler arasında görülen biçim de, istilaya uğrayan daha aşağı düzeydeki kabilelere istilacılar tarafından getirilmiş aktarma, ikincil bir biçim olarak görünmektedir. Bu sistemlerin bir *üst merkezin* otoritesi tarafından tamamlanması ve sistematik bir biçimde geliştirilmesi, bunların kökenlerinin eskiye dayanmadığını ortaya kor. Tıpkı İngiltere'ye getirilen feodalizmin, Fransa'da

* Hiç değilse. –ç.
** Eski Roma'da bir toprak birimi ölçüsü. –ç.

doğal olarak gelişmiş olan feodalizmden biçim olarak daha tam olması gibi.>

<Göçebe çoban kabilelerde —ve bütün bu çoban halklar başlangıçta göçebedirler— toprak, bütün öteki doğul koşullar gibi, örneğin Asya steplerinde ve yüksek Asya platolarında ilksel bir sonsuzluk olarak görünür. O, otlağı hayvanlara sunar, sürüler tarafından tüketilir, ve bu da göçebe halkların geçimini sağlar. Bunlar, bu mülkiyeti hiçbir zaman sabitleştirmeseler de, buna kendi mülkleri gözüyle bakarlar. Amerika'nın yabanıl kızılderili kabilelerinin av alanlarının durumu budur: kabile, belirli bir bölgeyi kendi av alanı olarak görür ve onu öteki kabilelere karşı zor kullanarak korur, ya da öteki kabileleri üzerinde hak iddia ettikleri bölgeden sürüp çıkarmaya çalışır. Göçebe çoban kabilelerde, topluluk, gerçekte, göçücü grup, kafile, sürü biçiminde her zaman birlik halindedir, ve daha üst ya da daha alt biçimler, bu yaşam tarzının koşullarından çıkıp gelişir. Burada *mülk edinilen* ve *yeniden-üretilen*, kabilenin konakladığı her yerde ancak geçici olarak *ortaklaşa* kullanılan *toprak* değil, yalnızca *sürüdür*; bununla birlikte, toprak, geçici olarak konaklanılan her yerde, her zaman ortaklaşa kullanılır.>

Topluluğun, *kendisininkiler* olarak baktığı üretimin doğal koşullarıyla —yani toprakla— olan ilişkilerinde karşılaşabileceği tek engel, (hemen bir atlayışla yerleşik halklara geçersek) bunlar üzerinde kendi inorganik bedeni olarak daha önce hak iddia eden *bir başka topluluktur*. Bunun içindir ki, mülkiyetin hem savunulması, hem edinilmesi için *savaş*, bu ilkel her topluluğun en ilk uğraşılarındandır. (Burada, toprağın ilk mülkiyetinden sözetmek yeterli olacaktır, çünkü çoban halklarda toprağın doğal ürünleri —*f.i.** koyun— üzerindeki mülkiyet, aynı zamanda bunların üzerinde dolaştıkları otlakların da mülkiyeti demektir. Toprak üzerindeki mülkiyet, genel olarak, onun organik ürünleri üzerindeki mülkiyeti de içerir.) <İnsanın kendisi de toprağın organik tamamlayıcısı olarak ve onunla birlikte elegeçirildiğinde,

* For instance: örneğin. –ç.

üretimin koşullarından biri olarak elegeçirilmiş olur ve çok geçmeden bütün toplulukların özgün biçimlerini bozan ve değiştiren ve bizzat bunların temeli haline gelen kölelik ve serflik böyle doğar. Bunun sonucu olarak, basit yapı, böylelikle, olumsuz bir biçimde belirlenir.>

*Öyleyse mülkiyet, *başlangıçta*, insanın kendi doğal üretim koşullarına kendi mülkü olarak, *kendi varlığının önkoşulları* olarak davranmasından; bu koşullara insanın kendisinin *doğal önkoşulları* ve kendi bedeninin uzantısı olarak davranmasından başka bir şey değildir. Aslında o, kendi üretim koşullarına karşı bir davranış içersinde olmayıp, bizzat kendisi olarak öznel ve kendi varlığının bu doğal inorganik koşulları içersinde de nesnel olmak üzere, ikili bir varlığa sahiptir. Bu *doğal üretim koşullarının* biçimleri ikili bir nitelik taşırlar: (1) bir topluluğun üyesi olarak kendi varlığı; dolayısıyla da, ilk biçimi azçok değişmiş bir kabile olan bu topluluğun varlığı; (2) topluluk sayesinde kendi toprağı gibi davrandığı *toprakla* olan ilişkisi, toprağın ortak mülkiyeti, aynı zamanda da her bir birey için *bireysel zilyed*, (*tasarruf*) ya da toprağın ve işlenmesinin ortaklaşa olarak kalması ve yalnızca ürünlerinin bölüşülmesi. (Ama konutlar, vb., bunlar İskitlerin arabalarından ibaret olsalar bile, gene de her zaman her bir bireyin zilyedinde görünürler.) Canlı birey için üretimin doğal bir koşulu, bir *doğal toplumun*, bir kabilenin vb. üyesi olmaktır. Bu, zaten, örneğin, konuştuğu dilin vb. koşuludur. Kendi üretken varlığı da ancak bu koşulda olanaklıdır. Bu haliyle kendi öznel varlığı, kendi laboratuvarı anlamında toprakla kurduğu bütün ilişkiler gibi, bununla da koşullanmıştır. (Mülkiyetin başlangıçta *taşınabilir* olduğu doğrudur, çünkü insan, özellikle evcilleştirilecek olan hayvanlar da dahil, *d'abord** toprağın hazır bütün ürünlerine elkoyar. Ne var ki, bu durum bile —avcılık, balıkçılık, hayvancılık, ağaçlardaki meyvelerle yaşama, vb.—, ister sabit bir yerleşim yeri olarak, ya da ister *roaming***, için olsun, ister hayvanların otlağı için olsun, vb., her zaman toprağın

* İlkin. –ç.
** Göçerek yaşam. –ç.

sahiplenilmesi anlamına gelir.)

* Öyleyse mülkiyet, *bir kabileye (topluluğa) ait olma* (onun içinde öznel-nesnel varlığa sahip olma) demektir, ve bu topluluğun toprakla, bireyin inorganik bedeni olarak yeryüzeyiyle ilişkisi sayesinde, bireyin toprakla, üretimin dışsal temel koşuluyla —çünkü toprak aynı zamanda hammadde, alet ve üründür de— kendi bireyselliğine ait önkoşul olarak, kendi varolma tarzı olarak kurduğu ilişki çıkar ortaya. Biz, *bu mülkiyeti, üretim koşullarıyla olan ilişkiye indirgiyoruz.* Ama bireyin üretim faaliyeti, başlangıçta, doğada hazır bulunan nesnelere tüketim amacıyla elkoyarak kendi bedenini yeniden-üretmekle sınırlı olduğuna göre, niye tüketim koşullarına indirgemiyoruz? Ama bütün çalışmanın yalnızca *bulmaya* ve *keşfetmeye* ayrıldığı yerde bile, bu çalışma, çok geçmeden, bir çabayı, bir emeği —avcılıkta, balıkçılıkta ve sürülere bakmakta olduğu gibi— ve özne tarafından bazı yeteneklerin üretilmesini (yani geliştirilmesini) gerektirir. Dahası, insanın yapacağı tek işin, hiçbir alet olmaksızın (yani üretime yönelik emek ürünleri olmaksızın), biçim değişikliği olmaksızın (ki çobanlıkta bile olur) vb., hazır olan şeyleri uzanıp almaktan ibaret olduğu durumlar çok geçicidirler ve bunlar hiçbir yerde, en ilkel durumda bile, olağan olarak görülemezler. Ayrıca, üretimin ilk koşulları, meyveler, hayvanlar vb. gibi emek harcanmaksızın, doğrudan tüketilebilir maddeleri de içerir; bunun sonucu olarak, tüketim fonunun kendisi de, *başlangıçtaki üretim fonunun* oluşturduğu bir parçası olarak görünür.

*Kabile sistemine (ki topluluk başlangıçta bunun içinde çözüşür) dayanan mülkiyetin temel koşulu —kabilenin üyesi olmak— bir başka kabile tarafından istila edilen ve boyun eğdirilen kabileyi *mülksüz* kılar ve istila edenin yeniden-üretiminin —istilacı topluluğun kendisinin gibi gördüğü— *inorganik koşullarının* bir parçası haline getirir. Kölelik ve serflik, öyleyse, ancak kabile yapısına dayanan mülkiyetin daha sonraki gelişmeleridirler. Bunlar, zorunlu olarak, bu mülkiyetin bütün biçimlerini değiştirirler. Bunu, en az asya-

tik biçimde yapabilirler. Bu biçimin üzerine dayandığı, imalat ve tarımın *self-sustaining** birliğinde, fetih, *toprak mülkiyetinin, tarımın* tek başına egemen oldukları yerlerdeki kadar gerekli bir koşul değildir. Öte yandan, bu biçim içersinde, her bir birey, hiçbir zaman bir mülk sahibi haline gelmeyip, yalnızca bir zilyed olduğuna göre, kendisi, *au fond***, topluluğun birliğini içeren şeyin mülkü, kölesidir, ve burada kölelik ne emeğin koşullarını ortadan kaldırır, ne de temel ilişkiyi değiştirir.

*Şu halde artık açıktır ki:

*Mülkiyet, üretim koşullarıyla, (bireyin) ancak *kendininmişçesine* bilinçli ilişkisi ölçüsünde —ve orada, bu, her bir bireye göre, topluluk tarafından yasa gibi açıklanmış ve güvenceye alınmış ilişkidir— üreticinin varlığı, bu nedenle, *onun sahip olduğu* nesnel koşullar içersinde bir varlık olarak göründüğü ölçüde — mülkiyet, yalnızca üretimin kendisiyle gerçekleşmiştir. Gerçek mülk edinme, düşünce bağıntısı içinde değil, bu koşullarla etkinleşen bağıntı içinde gerçekleştirilir: onun öznel eyleminin koşulları olarak gerçekten varlığını ortaya koyan eylemidir.

*Ama aynı zamanda açıktır ki, *bu koşullar değişir.* Ancak kabileler üzerinde avlandığı zamandır ki, bir bölge bir av alanı haline gelir; ancak tarlaların işlenmesiyledir ki, toprak, bireyin bedeninin bir uzantısı haline gelir. Roma kentinin kurulmasından ve çevresindeki toprağın yurttaşları tarafından işlenmesinden sonra, topluluğun koşulları eskisinden farklı hale gelmiştir. Bütün bu toplulukların amacı kendi varlıklarını sürdürmektir, yani kendilerini oluşturan bireylerin mülk sahipleri olarak, yani *üyelerin birbirleriyle olan ilişkilerini de biçimlendiren ve böylelikle topluluğun kendisini de biçimlendiren aynı nesnel varlık tarzı içersinde, yeniden-üretimleridir. Ama bu yeniden-üretim, aynı zamanda, zorunlu olarak, yeni üretim ve eski biçimin yok edilmesidir.*

Örneğin her bireyin belli miktarda toprağı elinde bulundurmasının gerektiği durumda, salt nüfustaki artış bile

* Kendi kendine yeterli. –ç.
** Temelde, aslında. –ç.

bir engel oluşturur. Eğer bu engel aşılacaksa, kolonizasyon gelişecek ve bu da istila savaşlarını zorunlu kılacaktır. Bununla birlikte köleler vb., ayrıca *ager publicus*'un genişletilmesi, ve böylelikle de topluluğu temsil eden patrisyenlerin artması vb.. Böylece, eski topluluğun varlığının sürdürülmesi, topluluğun üzerine dayandığı koşulların yok edilmesini getirir ve kendi karşıtına döner. Örneğin üretkenliğin, toprak artması olmaksızın üretici güçlerin geliştirilmesi yoluyla (ki bu, en yavaş geleneksel uğraş olan tarımda olur) arttığı düşünülecek olursa, o zaman bu, yeni yöntemleri, emek bileşimlerini, günün büyük bir kısmının tarıma ayrılmasını, vb. getirecektir, ve böylelikle topluluğun eski iktisadi koşulları bir kez daha ortadan kalkacaktır. Yeniden-üretim eyleminin kendisi, yalnızca nesnel koşulları değiştirmekle kalmaz —örneğin köyü kent haline getirmek, boş toprakları tarıma açmak, vb.— üreticilerin kendilerinde yeni nitelikleri ortaya çıkararak, üretim içinde kendilerini dönüştürerek ve geliştirerek, yeni güçler ve yeni anlayışlar, yeni ilişki biçimleri, yeni gereksinimler ve yeni bir dil oluşturarak, onları da birlikte değiştirirler.

Üretim tarzının kendisi ne denli eski ve geleneksel ise —ve bu tarz, tarımda uzun süre, ve tarımın ve imalatın birbirlerini doğuya özgü bir biçimde tamamladıkları durumda daha da uzun bir süre devam eder— yani mülk edinmenin *gerçek süreci* ne denli aynı kalırsa, mülkiyetin eski biçimleri, ve dolayısıyla bir bütün olarak topluluk da o denli değişmeden kalırlar. Topluluk üyelerinin kentsel bir topluluk ve kentsel bölgenin sahipleri olarak kolektif varlıklarından, özel mülk sahipleri olarak ayrı bir varlık edinmiş oldukları yerde, her bir bireyin mülkiyetini, yani onu hem eşit statüye sahip bir yurttaş, bir topluluk üyesi yapan ve hem de bir *mülk sahibi* yapan ikili ilişkiyi *yitirmesine* yolaçan koşullar da ortaya çıkmış olurlar. Doğulu biçimde bu *yitirme*, tümüyle dışsal etkiler dışında, hemen hiç olanaklı değildir, çünkü bireysel topluluk üyesi toplulukla, arasındaki (nesnel, iktisadi) bağı yitirmesine yolaçabilecek ölçüde bağımsız bir ilişkiyi hiçbir zaman kurmaz. O, kökleşmiştir. İmalat ve tarımın, kentin

(köyün) ve kırın birliğinde de durum budur. Klasik antikitede zanaata, bir yozlaşma (azat edilmiş kimselere, korunuklara ve yabancılara yaraşır bir iş) vb. olarak bakılırdı. Üretken emek, yalnızca çiftçiliğe ve savaş ya da ibadete, ve konut, yol ya da tapınak yapımı gibi komünal hizmetlere yönelik özgür kimselerin ev-içi uğraşı olarak, tamamıyla tarıma bağımlı olmaktan çıkmıştır. Yabancılarla, kölelerle olan ilişkilerinden, fazla ürünü değişme arzusundan, vb. zorunlu olarak ortaya çıkan bu gelişme, topluluğun üzerine dayandığı üretim biçimini, ve onunla birlikte *nesnel bireyi —i.e.** bir Yunanlı, bir Romalı, vb. olarak belirlenmiş bireyi— çözer. Değişim ve borçlanma da vb. aynı sonuçları yaratır.

*Topluluğun (kabile) ve buna bağlı olarak doğa üzerinde mülkiyetin belirli bir biçiminin özgün birliği, —bir anlamda mülkiyetin belirli bir biçimi olarak görünen bu birlik—, kendi yaşayan gerçekliğine bizzat belirli bir *üretim tarzı* içersinde sahiptir, ve bu tarz, aynı biçimde, bireylerin birbirleriyle olan ilişkisi ve bunların inorganik doğaya karşı belirli günlük davranışları, belirli emek biçimleri (ki her zaman aile emeği ve sık sık da komünal emektir) olarak görünür. Topluluğun kendisi ilk büyük üretici güç olarak görünür; üretim koşullarının özel türleri (örneğin hayvancılık, toprağın işlenmesi), belirli bir üretim tarzının ve, hem nesnel hem de bireylere özgü özellikler olarak görünen öznel olmak üzere, belirli üretici güçlerin gelişmesine yolaçar.

*Bu, çalışan öznelerin üretici güçlerinin evriminin belirli bir düzeyinin —bu öznelerin birbirleri arasında ve doğayla olan belirli ilişkilerin tekabül ettiği düzeyin—, topluluğun ve onun üzerine dayanan mülkiyetin çözülmesinin, son tahlilde, gerçekleştirildiği düzeydir. Belirli bir noktaya kadar yeniden-üretim vardır. Bundan sonra ise bu, çözülmeye dönüşür.

*Öyleyse *mülkiyet* —asyatik, slavik, antik ve cermenik biçim altındaki mülkiyet— başlangıçta çalışan (üreten) (ya da kendi kendini yeniden-üreten) öznenin, kendi üretiminin ya da yeniden-üretiminin koşullarına, kendilerinin koşulları gibi davranmaları demektir. Dolayısıyla mülkiyet, üretim

* *id est*: yani. —ç.

koşullarına göre farklı biçimler alacaktır. Bizzat üretimin amacı, üreticiyi varlığının bu nesnel koşulları içersinde ve bu koşullarla birlikte yeniden-üretmektir. Bir mülk sahibi olarak bu davranış —ki bu emeğin, *i.e.* üretimin sonucu değil, önkoşuludur—, bireyin (belli bir noktaya kadar kendisinin de onun mülkü olduğu) bir kabilenin ya da bir topluluğun üyesi olarak bireyin belirli bir varlığa sahip bulunmasını öngörür. Emekçinin kendisinin, bir üçüncü kişi ya da topluluk bakımından üretimin doğal koşulları arasında göründüğü yerde (yalnızca Avrupalı *point of view** geçerli olan bu durum, örneğin, Doğudaki genel kölelik durumu için geçerli değildir) —ve bu yüzden de mülkiyetin, artık bağımsız olarak çalışan bireylerin emeğin doğal koşullarıyla ilişkisi olmadığı yerde— kölelik, serflik, vb., topluluğa ve topluluk içersindeki çalışmaya dayanan mülkiyetin zorunlu ve mantıksal sonuçları olmalarına karşın, hiçbir zaman birincil değil, her zaman ikincildirler.

İlkin hayvanları yakalayan, ardından da kendisi için hayvan yakalasın diye insanları yakalayan güçlü, fizik olarak üstün bir kimse; kısacası herhangi bir başka canlı doğal varlık gibi insanı da yeniden-üretiminin doğada hazır bulunan bir koşulu gibi kullanan (ki böylelikle kendi emeği egemenlik sağlamak için kullanılmış olur, vb.) bir kimse tasarlamak doğal ki çok kolaydır. Ama böyle bir görüş, belli bir kabile ya da topluluk açısından doğru olsa bile, *yalıtık bireylerin* evriminden yola çıktığı için saçmadır. İnsan, ancak tarihsel süreçte bireyselleşmeye başlar. İnsan başlangıçta —siyasal anlamda hiçbir biçimde bir ζωσν πολιτιξον** olmasa da— *bir generik varlık, bir kabile varlığı, bir sürü hayvanı* olarak ortaya çıkar. Değişimin kendisi, bu bireyleşmenin başlıca aracıdır. Değişim, sürü sistemini gereksiz kılar ve onu çözüştürür. Durum bir kez insanın ayrılaşmış birey olarak, yalnızca kendisiyle ilişki kurması haline geldi mi, kendisini ayrılaşmış birey olarak koymasının araçları, aynı zamanda, kendisini genelleştirmiş ve sıradanlaştırmış[22] olur. Böyle bir topluluk-

* Bakış açısından. –ç.
** Siyasal hayvan. –ç.

ta, her bir bireyin bir mülk sahibi, diyelim bir toprak sahibi olarak nesnel varlığı öngörülür — bu mülk sahipliği kendisini topluluğa zincirleyen, ya da daha doğrusu bu zincirdeki bir halkayı oluşturan belli koşullar altında gerçekleşiyor olsa bile, bu böyledir. Örneğin burjuva toplumda, emekçi, nesnel-olmayan, salt öznel bir biçimde vardır; ama *onun karşısında duran* şey, şimdi yutmaya çalıştığı ve kendisini yutan *hakiki ortak varlık* [*Gemeinwesen*] haline gelmiştir.

Topluluğun, özneler ile onların üretim koşulları arasında oluşturulan belirli bir nesnel birliği öngördüğü, ya da belirli bir öznel varlığın bizzat topluluğu üretim koşulu olarak öngördüğü bütün biçimler (bu biçimler, kuşkusuz, azçok doğal olarak gelişmişlerdir, ama aynı zamanda tarihsel sürecin de sonuçlarıdırlar), zorunlu olarak, üretici güçlerin, ancak, ilke olarak da sınırlı bir gelişmesine tekabül ederler. Üretici güçlerin gelişmesi bu biçimleri çözüştürür ve bunların çözüşmesinin kendisi de, insanın üretici güçlerinde bir gelişmedir. Çalışma —başlangıçta doğal— belli bir temelden başlar, daha sonra tarihsel bir veri haline gelir. Ama sonradan bu temelin ya da önkoşulun kendisi de, ilerleyen insan kalabalığının gelişmesine çok dar gelerek ortadan kalkar ya da yokolma eğilimi gösterir.

*Klasik antikitedeki toprak mülkiyeti, modern küçük toprak mülkiyetinde tekrar ortaya çıktığı ölçüde, bu, ekonomi politiğin konusudur ve bunu toprak mülkiyeti bölümünde ele alacağız.

*(Bütün bunlara daha köklü ve daha ayrıntılı bir biçimde tekrar dönülecek.)[23]

*Bizi burada ilgilendiren ilk şey şudur: emeğin sermaye ile, ya da emeğin nesnel koşulu olarak sermaye ile ilişkisi, emekçinin mülk sahibi olduğu ya da mülk sahibinin çalıştığı değişik biçimleri çözüştüren tarihsel bir süreci öngörür. Bunun anlamı her şeyden önce şudur:

1) İnsanın kendi inorganik varlığı olarak, güçlerinin labo-

* "*Es wird erst gearbeitet von gewisser Grundlage aus —erst naturwüchsig— dan historische Voranssetzung.*" Tümce tamam değildir ve çeşitli olası yorumlara açıktır. [İngilizce metnin çevirmeni Jack Cohen'in notu.]

ratuvarı ve kendi irade alanı olarak davrandığı, üretimin doğal koşulu olarak algıladığı yeryüzeyiyle —toprakla— ilişkide bir *çözüşme*. Bu mülkiyetin ortaya çıktığı bütün biçimler, bir *topluluğu* öngörür, ki bu topluluğun üyeleri, aralarındaki biçimsel ayrımlara karşın, bu topluluğun üyeleri olarak *toprak sahibidirler*. Şu halde, bu mülkiyetin özgün biçimi *doğrudan ortak mülkiyetin* kendisidir (Doğu biçimi, slavlarda değişikliğe uğramıştır; antik ve cermenik mülkiyette, karşıt olsa bile, hâlâ gizli temel olmasına karşın, karşıtlık noktasına dek geliştirilmiştir).

2) İnsanın *aletin sahibi* olarak göründüğü *ilişkilerin çözüşmesi*. Toprak mülkiyetinin yukardaki biçimi nasıl *gerçek bir topluluğu* öngörüyorsa, emekçinin alet üzerindeki bu mülkiyeti de *zanaatsal çalışma* olarak imalatın belirli bir gelişme biçimini öngörür; loncalar ve korporasyonlar sistemi buna bağlıdır. (Eski Doğunun imalatçıları, yukardaki (1.) başlığın altına sokulabilir.) Burada emeğin kendisi, hâlâ yarı-sanatsal, yarı-kendi başına bir amaçtır, vb.. Ustalık. Kapitalistin kendisi hâlâ bir usta-zanaatçıdır. Alet üzerinde mülkiyeti sağlayan, özel ustalıktır, vb., vb.. Çalışma tarzı, çalışmanın örgütlenmesi ve iş aletleri ile birlikte, bir anlamda, kalıtsal olur. Ortaçağ kent sistemi. Emeği, insan henüz kişisel malı olarak algılar; yeteneklerin tek yanlı, kendine yeterli, belirli gelişmesi, vb..

3) İki biçimde de, insan, üretici olarak yaşamak için gerekli tüketim araçlarını, üretimden *önce* —yani üretim sırasında, üretim tamamlanmadan önce— elinde bulundurur. Toprak sahibi olarak, gerekli tüketim fonlarını doğrudan sağlar görünür. Zanaat-ustası olarak, bu fonu miras almış, kazanmış ya da biriktirmiştir, ve zanaat-kalfası olarak ilkin bir *çıraktır*, henüz tam anlamıyla bağımsız bir emekçi olarak görünmeyip ataerkil bir biçimde ustasının sofrasından yemektedir. (Gerçek) bir kalfa olduğu zaman, ustasının elinde bulunan tüketim fonuna ortak olarak belirli bir para koyar. Bu kalfanın *mülkü* olmasa bile, loncanın yasaları ve töreleri, vb. onu hiç değilse bir ortak yapmaktadır. (Bu nokta geliştirilecek.)

4) Öte yandan, *emekçilerin kendilerinin, canlı emek-*

gücünün, içersinde hâlâ doğrudan üretimin nesnel koşulları olarak bulundukları ve bu sıfatla mülk edinildikleri —ve dolayısıyla köle ya da serf oldukları— ilişkilerin de aynı biçimde *çözüşmesi*. Sermaye için üretim koşulu emekçi değil, yalnızca emektir. Eğer bu, makineyle, ya da hatta su ya da havayla yapılabiliyorsa, *tant mieux*.* Ve sermayenin mülk edindiği şey emekçi değil, onun emeğidir — doğrudan değil, değişim yoluyla.

*Öyleyse bunlar, bir yandan, emekçinin, üretimin nesnel koşulları karşısında, kendisinin *olmayan-mülkiyet* olarak, *başkasının mülkiyeti* olarak, kendi-için *değer* olarak, sermaye olarak, nesnesiz, saf öznel emek gücü olarak, bir özgür emekçi olarak, ortaya çıkması için gerekli tarihsel önkoşullardır. Öte yandan, *sermaye* ile karşı karşıya gelmesi için hangi koşulların zorunlu olduğu sorusu çıkıyor ortaya.

[IKI][1]

<Canlı emeğin hem hammaddelerle ve hem de aletlerle ve çalışma sırasında gerekli olan geçim araçlarıyla olumsuz açıdan, mülkiyet-olmayan olarak ilişkilendiği sermaye formülü, *her şeyden önce, toprak-mülkiyeti-olmayanı içerir*; ya da bir başka deyişle, çalışan bireyin yeryüzeyini, toprağı, kendi malı olarak gördüğü ve onun sahibi gibi çalıştığı ve ürettiği durumu yadsımaktır. Emekçi olarak, en iyi durumda, toprakla yalnızca ilişki kurmakla kalmaz, toprağın sahibi olarak kendi kendisiyle de çalışan özne olarak ilişki kurar. Toprağın mülkiyeti potansiyel olarak, hem hammaddeler üzerindeki ve hem ilkel alet, toprak ve onun kendiliğinden olan ürünleri üzerindeki mülkiyeti içerir. En özgün biçiminde, bu bireyin toprağı kendisine ait görmesi ve toprakta hammadde, alet ve emek tarafından değil de, toprağın kendisi tarafından yaratılmış geçim araçları bulması demektir. Bu ilişki bir kez yeniden-üretildi mi, ikincil aletler ve bizzat emek tarafından yaratılan toprağın ürünleri, ilkel biçimleri altında toprak

* Ne âlâ. –ç.

mülkiyeti içine eklenmiş olarak ortaya çıkarlar. Emekçinin, emeğin koşullarıyla, sermayeyle ilişkisi içinde yeralan daha tam mülkiyet ilişkisi olarak *d'abord** yadsınan işte bu tarihsel durumdur. Bu, yeni ilişki içersinde yadsınan ya da tarih tarafından çözüştürüldüğü varsayılan 1 nolu tarihsel durumdur.

Alet üzerindeki mülkiyet, yani emekçinin içersinde bulunduğu ve alete kendisine ait gözüyle baktığı, aletin sahibi olarak çalıştığı ilişki (ki bireysel emeğinin aleti de kapsadığını varsayar, yani emeğin üretici gücünde özel ve sınırlı bir gelişme evresini varsayar) bir ikinci tarihsel adımı gerektirir. Emekçinin yalnızca alete sahip olmakla kalmayıp, *mülk sahibi olarak emekçinin* ya da *çalışan mülk sahibinin* bu biçiminin toprak mülkiyetinden zaten farklı ve ayrı olduğu ve, birinci durumda olduğu gibi, toprak mülkiyetinin bir belirtisi olmadığı ve onun içinde sınıflandırılmadığı durumu ele alıyoruz: bir başka deyişle, emeğin zanaatsal ve kentsel gelişmesini alıyoruz. Böylece burada hammaddenin ve geçim araçlarının da zanaatçının mülkü olarak sağlandığını, onun zanaatı *yoluyla*, aletler üzerindeki mülkiyeti *yoluyla* sağlandığını görüyoruz. Bu ikinci tarihsel aşama artık birincisinden farklı ve ayrı olarak varolur, ki bu birincisi de, *mülkiyetin bu ikinci tipinin* ya da *çalışan mülk sahibinin kendi bağımsız süreciyle* varlığını sağlamış olmasından ötürü oldukça değişmiş görünecektir.

Aletin kendisi de emek ürünü olduğuna göre, yani mülkiyeti oluşturan öğe daha önce emekle sağlandığına göre, topluluk burada, birinci durumda olabildiği gibi, artık doğal biçimiyle ortaya çıkamaz —mülkiyetin bu tipinin dayandığı topluluk— üretilmiş, ikincil bir şey, varedilmiş bir şey, emekçinin kendisi tarafından üretilmiş bir topluluk olarak görünür. Açıktır ki, alet üzerindeki mülkiyetin emeğin üretim koşullarını bir mülkiyet olarak algılayan bir davranış olduğu yerde, fiilî emek ile alet, salt bireysel emeğin bir *aracı olarak* görünür, ve bir emek aracı olarak kullanmak üzere aleti gerçekten mülk

* İlk, ilkin. –ç.

edinme sanatı, emekçinin, onu kendi aletinin sahibi yapan özel bir hüneri olarak görünür. Kısacası, (zanaatçı emeğinin onun öznesi ve mülkiyetin bir parçası olduğu*) lonca ve korporatif sistemler, üretim aleti —mülkiyet olarak emek aleti— ile olan ilişki olarak tahlil edilebilir. Bu, kişinin yeryüzeyine, toprağa (bu durumdaki hammaddeye) kendisine aitmiş gibi davranmasından farklıdır. Bu 2 nolu tarihsel durumda mülkiyet, böylelikle, çalışan öznenin üretim koşullarının bu tek öğesiyle kurduğu ve kendisini çalışan mülk sahibi haline getiren ilişkiden oluşur; ve bu durum, ancak, 1 nolu durumun karşıtı olarak, ya da dilerseniz, değişikliğe uğramış 1 nolu durumun tamamlayıcısı olarak varolabilir.

Bir üçüncü *olanaklı biçim* de, ne toprağın ve ne de aletin (yani ne de bizzat emeğin) sahibi olarak değil de, yalnızca geçim araçlarının sahibi olarak davranmaktır ki, bu durumda bunlar, çalışan öznenin doğal koşulu olarak bulunurlar. Bu, *au fond*, köleliğin ve serfliğin formülüdür ki, bu formül de, işçinin sermaye biçimindeki üretim koşullarıyla olan ilişkisi içersinde yadsınır, ya da tarihsel olarak çözüştüğü varsayılır.

Mülkiyetin ilkel biçimleri, zorunlu olarak, üretimi koşullandıran farklı nesnel öğelerle olan mülkiyet ilişkisine dönüşür; bunlar farklı topluluk biçimlerinin iktisadi temelidirler ve kendi paylarına özgül topluluk biçimleri öngörürler. Emeğin kendisi bir kez *üretimin nesnel koşulları* arasında yeraldı mı (kölelikte ve serflikte olduğu gibi), bu biçimler önemli ölçüde değişikliğe uğrarlar, ki bunun bir sonucu olarak 1 nonun kapsamına giren bütün mülkiyet biçimlerinin basit olurlayıcı niteliği kaybolur ve değişikliğe uğrar. Bütün bunlar köleliği ve, dolayısıyla, kendi kendilerini ortadan kaldırmaları olasılığını içlerinde taşırlar. Emeğin belirli tipinin —yani zanaat ustalığının ve dolayısıyla iş aletleri üzerindeki mülkiyetin— üretim koşulları içersinde mülkiyete eşit olduğu 2 noya gelince, bu, besbelli ki, köleliği ve serfliği dışlar; ama, bir kast sistemi biçiminde, buna benzer bir olumsuz gelişmeye de yolaçabilir.>

* *Almanca özgün metinde: "der handwerksmässigen Arbeit als ihr Subjekt, als Eigentümer konstituierend". –Ed.*

<Tüketim araçları üzerindeki mülkiyetin üçüncü biçimi, köleliğe ve serfliğe varmadıkça, *çalışan* bireyin üretim ve dolayısıyla varlık koşullarıyla olan ilişkisini kapsayamaz. Bu, ancak, toprak mülkiyetine dayalı ilkel bir topluluğun üyesi olup toprak üzerindeki mülkiyetini yitirmiş, ama *panes et circenses** döneminde Romalı pleblerin durumunda olduğu gibi henüz 2 nolu mülkiyet tipine geçmemiş kimsenin ilişkisi olabilir.> <*Retainer*'in** toprakbeyi ile ilişkisi ya da kişisel hizmet ilişkisi, esas olarak farklıdır. Çünkü, bu sonuncusu, *au fond*, artık çalışmamakla birlikte, ancak, emekçilerin kendilerinin serfler vb. olarak üretim koşulları arasında yeraldığı, bizzat toprak sahibinin varlık tarzını oluşturan mülkiyeti içinde yeralır. Mülk edinmenin esas ilişkisi, burada, hayvanlarla, toprakla vb. karşılaştırıldığında, *egemenlik ilişkisidir*. Hayvanların da hizmet vermesine karşın, onları mülk edinme *au fond*, hiçbir egemenlik ilişkisi yaratamaz. Egemenlik ilişkisi, bir başkasının *iradesinin* mülk edinilmesini öngörür. Hayvanlar gibi irradeden yoksun varlıklar da, gerçekten, hizmette bulunabilirler, ama bu onların sahibini efendi yapmaz. Ama bizim burada gördüğümüz şey, egemenlik ve kulluk ilişkilerinin bu üretim aletlerini mülk edinme formülüne nasıl girdiğidir; ve bunlar bütün ilkel mülkiyet ve üretim ilişkilerinin gelişmesinin ve çürümesinin zorunlu mayasını oluştururlar. Aynı zamanda da bunların sınırlılığını dile getirirler. Bunlar, öyle de olsa, —dolaylı bir biçimde— sermaye içersinde yeniden-üretilirler, ve dolayısıyla sermayenin çözüşmesinin de mayasını oluştururlar ve onun sınırlılığının simgesidirler.>

*<"Kişinin darda kaldığında kendisini ve bakmakla yükümlü olduklarını satabilmesi, ne yazık ki, genel bir haktı; bu hem kuzeyde, hem Yunanlılarda ve hem de Asya'da geçerliydi. Alacaklının borcunu ödemeyen borçluyu köleleştirmesi ve bu borcu ya onu çalıştırarak ya da şahsını satarak tahsil etmesi, hemen hemen aynı ölçüde yaygındı."

* "Ekmek ve sirk"; yani devlet yardımlarıyla yaşayan mülksüzler yığını. [Jack Cohen'in notu.]

** Kahya, uşak vb. gibi malikane hizmetkarları. –ç.

(*Niebuhr*, I, s. 600.)>[24] <Bir başka pasajda, *Niebuhr*, Augustus dönemindeki Yunan yazarlarının patrisyenler ile plebler arasındaki ilişkileri kavramakta güçlük çektiklerini ve yanlış anladıklarını ve bu ilişkiyi koruyucular ile korunuklar arasındaki ilişkiyle karıştırdıklarını söylüyor; çünkü[25] "bunlar, *zenginler ile yoksulların biricik gerçek yurttaş sınıflarını* oluşturdukları, dara düşmüş bir kimsenin, ne kadar soylu bir kökenden gelirse gelsin, bir koruyucuya gerek duyduğu ve azat edilmiş bir köle bile olsa bir milyonerin koruyucu olarak ardından koşulduğu bir zamanda yazıyorlardı. Bunlar, kutsal bağımlılık ilişkilerinin izini olsun göremiyorlardı." (I, 620.)>[26] <"Zanaatçılar, her iki sınıfın safları arasında da —*metekler** ve *azat edilmiş* kölelerle bunların soyundan gelenler arasında— bulunuyordu, ve tarımı terk eden plebler, bunların yararlandıkları sınırlı yurttaş statüsüne geçiyorlardı. Bunlar *yasal olarak tanınmış loncaların* saygınlığından da yoksun değillerdi, ve bunların loncaları o denli saygı görüyorlardı ki, kurucularının Numa olduğu kabul ediliyordu. Bu loncalar dokuz taneydi; flütçüler, kuyumcular, marangozlar, boyacılar, saraçlar, sepiciler, bakırcılar, çömlekçiler, ve dokuzuncu lonca da bunların dışında kalanları kapsıyordu. Bunlar arasında bağımsız yurttaş olanlar; hiçbir koruyucuya bağlı olmayan *isopolitler*** (böyle bir statünün varolduğunu düşünelim); ya da bağımlı olanların soyundan gelen ama koruyucularının soyunun ortadan kalkmasıyla bu bağımlılıkları kalmamış olanlar: bütün bunlar, kuşkusuz ki, eski yurttaşlar ile topluluk [*Der Gemeinde*] arasındaki kavgalardan, Floransa loncaları Guelf ve Ghibelline aileleri arasındaki kan davalarından ne kadar uzak durmuşlarsa o kadar uzak durmuşlardır. Köle nüfus, belki de hâlâ tümüyle patrisyenlerin emri altındaydı" (I, 623).>[27]

*Bir yanda, bir ulusun bireyler yığınını, bir yanda gerçek özgür emekçiler durumuna olmasa bile, gene de tek mülkleri kendi emek-güçleri ve bunu mevcut değerler karşılığı değişme

* Atina'da oturan, ama yurttaş sayılmayan yabancılar. –ç.

** Bir Yunan kent-devletin yurttaşı olup da bir başka yerde yurttaşlık hakkı verilmiş olanlar. –ç.

olanağı olan δυναμει* olarak özgür emekçiler durumuna getiren tarihsel süreçler öngörülür. Bu bireyler, üretimin bütün nesnel koşullarıyla *başkasının mülkiyeti* olarak, kendilerinin *olmayan-mülkiyeti* olarak, ama aynı zamanda da değerler olarak değişilebilen ve, bu yüzden de, *certain degrée*,** canlı emek tarafından mülk edinilen bir şey olarak karşı karşıya gelirler. Çözüşmenin bu tarihsel süreçleri şunlardır: emekçiyi toprağa ve toprağın sahibi beye bağlayan, ama aslında geçim araçlarının mülkiyetine sahip bulunmasını öngören (ki bu, gerçekte, onun topraktan kopmasıyla aynı şeydir) bağımlılık ilişkilerinin çözüşmesi; emekçiyi *yeoman*, çalışan özgür küçük toprak sahibi ya da kiracı (*colonus*), özgür köylü yapan toprak mülkiyet ilişkilerinin çözüşmesi;*** emekçinin üretim aletleri üzerinde mülk sahibi olmasını ve emeğin de zanaat hünerinin özel bir biçimi, salt bir mülkiyet kaynağı değil, bizzat mülkiyet olmasını öngören lonca ilişkilerinin çözüşmesi; ayrıca, *mülk sahibi olmayanların* kendi beylerinin maiyetinde *surplus product*'ın**** ortak tüketicileri olarak göründükleri ve bunun karşılığında da beyin hizmetkar üniformasını giydikleri, onun kan davalarına katıldıkları, gerçek ya da hayalî kişisel hizmetlerde bulundukları, vb. çeşitli türden korunuk ilişkilerinin çözüşmesi. Daha yakından bakıldığında, bütün bu çözüşme süreçlerinde kullanım-değerinin, doğrudan kullanım için üretimin ağır bastığı üretim ilişkilerini etkilediği görülür. Değişim-değeri ve bunun üretilmesi, başka biçimin ağır basmasını öngörür, dolayısıyla yukardaki bütün bu durumlarda ayni ödemeler ve emek hizmeti, parasal ödemelerden ve para ile değerlendirilen hizmetlerden ağır basar. Ama buna yalnızca geçerken değindik. Gene daha yakından bakıldığında, bütün bu ilişkilerin çözüşmesinin, maddi (ve dolayısıyla da zihinsel) üretici güçlerin ancak belirli bir gelişme düzeyiyle olanaklı olduğu görülecektir.

*Burada her şeyden önce bizi ilgilendiren şudur: bir halkın

* Potansiyel. –ç.

** Belirli bir ölçüde. –ç.

*** Daha da eski komünal mülkiyet biçimlerinin ve gerçek topluluğun çözüştüğünü varsayıyoruz. [*K. Marx'ın notu.*]

**** Artı-ürünün. –ç.

vb. bireylerini bir yığın δυναμει* özgür ücretli işçiler —salt mülkleri olmadığı için çalışmak ve emeklerini satmak zorunda kalan bireyler— haline getiren bu çözüşme süreci, eski gelir kaynaklarının, ya da kısmen, bu bireylerin eski mülkiyet koşullarının *ortadan kalkmasını öngörmez*, tersine, yalnızca bunların kullanımının ve varlık biçimlerinin değiştiğini, bunların *serbest fon* olarak başka kimselerin eline geçtiğini, ya da belki kısmen aynı ellerde kaldığını varsayar. Ama şu kadarı açıktır: belirli bir bireyler yığınını *—d'une manière ou d'une autre**— *emeğin nesnel koşullarıyla* olan daha önceki olurlayıcı ilişkilerinden koparmış olan, bu ilişkileri yadsımış ve böylelikle bu bireyleri *özgür emekçilere* dönüştürmüş olan süreç, *emeğin bu nesnel koşullarını* —toprak, hammadde, geçim araçları, iş aletleri, para ya da bunların tümünü— şimdi artık bunlardan ayrılmış olan kişilere olan *daha önceki bağlarından potansiyel olarak* kurtarmış olan aynı süreçtir. Bunlar hâlâ *vardır*, ama bir başka biçimde; bütün eski siyasal vb. *relations*'ın*** ortadan kalkmış olduğu ve artık bu kopmuş, mülksüz bireylerin karşısına salt değerler, kendi kendilerini ve birbirlerini idame ettiren *değerler***** biçiminde çıkan *serbest fon* olarak. Yığınları, yani özgür emekçileri *emeğin nesnel koşullarıyla* karşı karşıya getiren aynı süreç, aynı zamanda da, *sermaye* biçiminde bu aynı koşulları özgür emekçilerle karşı karşıya getirmiştir. Bu tarihsel süreç, o güne kadar birbirlerine bağlı olan öğelerin ayrılması süreci olmuştur; dolayısıyla bunun sonucu, bu öğelerden biri kaybolmamıştır, ama bunlardan her biri ötekine karşı olumsuz bir ilişki içinde görünür: bir yanda (potansiyel olarak) özgür emekçi, öte yanda (potansiyel) sermaye. Nesnel koşullar ile özgür emekçilere dönüşmüş bulunan sınıflar arasında ayrılma, aynı zamanda, bağımsızlığın bu aynı koşullar tarafından sağlanması biçiminde karşıt uçta da ortaya çıkması zorunlu duruma gelir.

* Potansiyel, bilkuvve. —ç.
** Şu ya da bu biçimde. —ç.
*** İlişkilerin. —ç.
**** Burada "kendi kendilerini ve birbirlerini idame ettiren değerler" olarak çevrilmiş bulunan bu sözlerin özgün Almancası şöyledir: "an sich fest haltenden Werten." —ç.

Sermaye ile ücretli emek ilişkisini, belirleyici ve üretimin tümünü kucaklayan bir şey olarak değil de, tarihsel doğuşu olarak ele alalım. Paranın başlangıçta sermaye haline gelişini, bir yanda ancak δυναμει** olarak varolan sermaye ile ve öte yanda δυναμει olarak varolan özgür emekçiler arasındaki değişim sürecini ele alıyoruz. Bu durumda, doğal olarak kendimizi ekonomistlerin büyük gürültü kopardıkları o basit gözlemi yapmaktan alıkoyamayız: sermaye olarak ortaya çıkan tarafın, emekçinin üretim sırasında, üretim tamamlanıncaya dek yaşamasını sağlayabilmesi için hammaddelere, iş aletlerine ve yaşam araçlarına sahip bulunması gerekir. Dahası, kapitalistin emekçiyi işe koşabilmesi ve onu canlı emek gücü olarak çalışır durumda tutabilmesi için bir birikim —emekten önce gelen ve emeğin ürünü olmayan bir birikim— yapmış olması gerektiği görülecektir:*** Sermayenin emekten bağımsız, onun tarafından konmuş olmayan bu eylemi, ayrıca ve daha sonra, kökeninin bu tarihinden çıkartılarak bu güne aktarılır ve kendi gerçekliğinin ve etkinliğinin, kendi oluşumunun bir momenti olarak değiştirilir. Son olarak, sermayenin başkasının emeğinin ürünü üzerindeki sonsuz hakkı, bu durumdan türetilir, ya da daha çok, sermayenin edinim biçimi, basit ve "adil" eşitlerin değişimi

* Çünkü bu durumda ücretli emeğin önkoşulu olan sermaye, emeğin ürünüdür ve bizzat emek tarafından bir koşul haline getirilmiş, kendi önkoşulu olarak emek tarafından yaratılmıştır. [*K. Marx'ın notu.*]

** Potansiyel, bilkuvve. –ç.

*** Sermaye ile ücretli emek bir kez kendi önkoşulları olarak, yani üretimin öngördüğü bir temel olarak ortaya çıktılar mı, şu durumun var olduğu görülür: başlangıçta, kapitalistin yalnızca emekçinin kendi kendisini yeniden üretmesine, zorunlu geçim araçlarını üretmesine, gerekli-emeği gerçekleştirmesine yeterli bir hammadde ve geçim araçları fonuna değil, emekçinin onunla kendi artı-emeğini, yani kapitalistin kârını da gerçekleştirdiği bir hammadde ve iş aletleri fonuna da sahip bulunması gerektiği görülür. Daha ayrıntılı bir tahlil, emekçinin kapitalist için durmadan çifte bir fon, ya da sermaye biçiminde bir fon yarattığını gösterir. Bu fonun bir bölümü durmadan emekçinin kendi varlık koşullarını yerine getirir, öteki bölümü ise sermayenin varlık koşullarını. Görmüş olduğumuz gibi, artı-sermaye —ve emek ile olan tarihöncesi ilişkisi içerisindeki artı-sermaye— bütün gerçek mevcut sermayeyi ve bu sermayenin değişim olmaksızın, karşılığında bir eşdeğer verilmeksizin bir nesneye dönüştürülmüş ve sermaye tarafından mülk edinilmiş yabancı emek olan her öğesini içerir. [*K. Marx'ın notu.*]

yasasından türetilir.

*Para biçiminde varolan servet, ancak emeğin nesnel koşulları emekten tam olarak ayrıldığı zaman, emeğin nesnel koşullarına çevrilebilir. Paranın kısmen salt eşdeğerlerin değişimi ile biriktirilebileceğini gördük; ne var ki —bir kez paranın kişinin kendi emeğinin değişimiyle kazanıldığını varsaydığımızda— bu o denli önemsiz bir kaynaktır ki, tarihsel bakımdan sözünü etmeye değmez. Bu, daha çok, terimin gerçek anlamında sermayeye, yani sanayi sermayesine dönüştürülen, tefecilikle —özellikle toprak mülkiyeti üzerindeki tefecilikle— ve ticari kârlarla para olarak biriktirilen taşınabilir servettir. İlerde her iki biçimden de —bunlar, sermaye biçimlerinin kendileri olarak değil, servetin eski biçimleri, sermayenin önkoşulları olarak ortaya çıktığı ölçüde— sözetme fırsatını bulacağız.

*Görmüş olduğumuz gibi, sermaye kavramı ve onun oluşu, hareket noktası olarak paraya ve, dolayısıyla, para biçiminde varolan servete sahip olmak anlamına gelir. Ama sermaye kavramı içinde olduğu gibi, tümüyle dolaşımdan doğmuş gibi, dolaşımın *ürünü* gibi görünür. Öyleyse sermaye, (tarım ürünlerinin ticaretiyle de uğraşması ölçüsünde *kiracı çiftçiden* doğabilse bile) toprak mülkiyetinden, ya da (bu da bir olasılık olsa bile) loncadan değil, ticaretten ve tefecilikten sağlanan servetten oluşur. Ama tüccar ve tefeci, özgür emeğin satın alınmasını sağlayan koşullarla ancak özgür emeğin, tarihsel bir sürecin sonucu olarak kendi varlığının nesnel koşullarından kopartılmış olması durumunda karşı karşıya gelir. Ancak bundan sonradır ki, bizzat bu *koşulları* satın alma olanağı da doğar. Örneğin lonca koşulları altında, bizzat loncanın parası, zanaat-ustasının parası olmayan, tek başına para, işçileri çalıştırmak için tezgah satın alamaz; bir işçinin kullanabileceği tezgah sayısını belirleyen kurallar vardır, vb.. Kısacası, alet, canlı emekle hâlâ o denli içiçedir ve canlı emeğin kendi mülkü olarak görünür ki, gerçek anlamda dolaşıma girmez. Para-servetin sermaye durumuna gelmesini sağlayan, bir yanda özgür emekçilerin bulunması,

ve ikincisi şimdi nesnel olarak yoksunlaşmış olan yığınların eskiden *d'une manière ou d'une autre** mülkü olmuş bulunan, ama artık serbest ve satılabilir olan geçim araçlarının ve malzemelerin vb. bulunmasıdır.

Ama sermaye, emeğin öteki koşulunu —belirli bir zanaat hüneri, çalışma aracı olarak aleti, vb.—, sermayenin bu hazırlık ya da ilk döneminde *hazır bulur*; bu kısmen kentsel lonca sisteminin, kısmen de ev sanayisinin ya da tarımın tamamlayıcısı olarak varolan sanayinin sonucudur. Tarihsel süreç sermayenin sonucu değil, onun önkoşuludur. Bu süreç sayesinde kapitalist, bir toprak mülkiyeti (ya da genel olarak mülkiyet) ile emek arasına (tarihsel) aracı kişi olarak girer. Tarihte kapitalist ile emekçinin birlikteliği vb. yolundaki duygusal yanılgılara yer yoktur; ne de sermaye kavramının gelişmesinde böyle bir yanılgıdan eser vardır. İtalyan kentlerinde olduğu gibi, *manüfaktür* şurada burada, çok farklı bir döneme ait bir çerçeve içersinde, yerel olarak, loncalarla *yanyana* gelişebilir. Ama bir dönemin evrensel olarak egemen biçimi olacaksa, sermayenin koşulları salt yerel olarak değil, geniş bir ölçekte gelişmelidir. (Loncaların dağılmaları sırasında bireysel lonca ustalarının sanayi kapitalistleri haline gelmeleri olasılığı buna engel değildir; ama olgunun doğası gereği bu çok ender olur. Kapitalist ile işçinin ortaya çıktığı yerde, tüm lonca sistemi zanaat-ustası ve kalfası genel olarak yokolurlar.)

*Ama açıktır ki —ve halen incelemekte olduğumuz tarihsel dönemin daha yakından tahlil edilmesinin de gösterdiği gibi— eski üretim tarzlarının ve emekçinin, emeğin nesnel koşullarıyla olan ilişki biçimlerinin *çözülme dönemi, aynı zamanda*, bir yandan *para-servetin* belirli bir ölçüde gelişmiş bulunduğu, öte yandan ise bu çözülmeyi hızlandıran koşulların yardımıyla hızla büyüdüğü ve genişlediği bir dönemdir de. Nasıl ki para-servet bu çözülmenin etkenlerinden biriyse, bu çözülme de onun sermaye haline gelmesinin koşuludur. Ama *salt para-servetin varlığı*, kendi payına bir tür *supremacy***

* Şu ya da bu biçimde. —ç.
** Üstünlük. —ç.

elde etmiş olsa bile, bu *çözülmenin sermaye ile sonuçlanması* için yeterli değildir. Yeterli olsaydı, eski Roma, Bizans vb. tarihlerini özgür emek ve sermaye ile sonuçlandırmış olurlar, ya da daha doğrusu yeni bir tarihe geçmiş olurlardı. Çünkü oralarda da eski mülkiyet ilişkilerinin çözülmesi, para-servetin —ticaretin, vb.— gelişmesine bağlıydı. Ama bu çözülme, sanayiye götürme yerine, gerçekte, kırın kent üzerinde egemenliğine götürdü.

Sermayenin ilk oluşumu, çoğu kez sanıldığı gibi, yaşam araçlarının, emek aletlerinin ve hammaddelerin, kısacası topraktan kopmuş ve insan emeği ile kaynaşmış olan emeğin *nesnel* koşullarının birikimiyle olmaz.* Sermaye emeğin nesnel koşullarını yaratmaz. Sermayenin *ilkel oluşumu,* salt eski bir üretim biçiminin çözülüşünün tarihsel sürecinin *para-servet* biçiminde varolan değere, bir yandan emeğin nesnel koşullarını *satınalma,* öte yandan da artık özgür olan emekçilerin canlı emeğini para karşılığında değişme olanağını sağlamasıyla gerçekleşir. Bütün bu etkenler vardır; bunları ayrıştıran tarihsel bir süreç, bir çözüşme sürecidir, ve paranın *sermaye* haline gelmesini sağlayan da budur. Bunda paranın kendisinin de bir payı varsa, bu ancak onun kendisinin de çok güçlü bir çözücü etmen olarak sürece girmesi ve böylelikle nesnel varlığı olmayan, *soyup soğana çevrilmiş, özgür emekçilerin* yaratılmasına katkıda bulunması ölçüsünde olur; bu kuşkusuz onların varlıklarının *nesnel* koşullarının *yaratılmasıyla* değil, tersine, bu aynı koşullardan ayrılmalarının hızlandırılmasıyla, yani bütün mülklerini sürekli daha hızlı yitirişlerinin hızlandırılmasıyla olur.

* Bir yandan, sermayenin, sermaye olarak varolmak üzere, istihdam etmesi gereken emekçilerin, bu emekçiler sanki onun "ol!" emrini bekliyormuş gibi, ilkin sermayenin birikimi ile yaratılmaları, hayata getirilmeleri gerekir deyip, öte yandan da, sermaye yabancı emek olmaksızın birikim yapamaz, olsa olsa kendi öz emeğini biriktirebilir, yani kendisi *sermaye-olmayan* ve *para-olmayan* biçimde olabilir; çünkü emek, sermaye varolmazdan önce, kendisini ancak zanaat emeği, küçük tarım vb. biçimleri içersinde, kısacası hiç ya da pek az birikime, yalnızca küçük bir *surplus product*'a [artı-ürüne —ç.] olanak tanıyan ve onun da çoğunu yiyip bitiren biçimler içersinde gerçekleşebilir demenin ne kadar saçma bir döngü olduğu ilk bakışta görülür. Bu birikim kavramını ilerde daha yakından inceleyeceğiz. [*K. Marx'ın notu.*]

Örneğin, İngiliz büyük toprak sahipleri, toprağın *surplus product*'ını* onlarla birlikte tüketen *retainers*'a** yolverdiklerinde; sonra kiracıları, küçük köylüleri sürüp çıkardıklarında, vb., birincisi, *emek pazarına* çifte anlamda özgür olan bir canlı emek-gücü yığını sürülmüş oldu: eski koruyuculuk, serflik ve angarya ilişkilerinden özgür ve ikincisi, her türlü maldan ve her türlü gerçek ve nesnel varlık biçiminden, her türlü *mülkiyetten* özgür; ya emek-gücünü satmaya boyun bükecek, ya da dilencilik, serserilik, haydutluk yapmak zorunda kalacaktı. Tarih belgeleri bunların ilkin dilencilik, serserilik ve suç yolunu denediklerini, ama darağacı, pranga ve kırbaçla bu yoldan çıkartılıp emek pazarına giden dar yola sokulduklarını gösteriyor; böylelikle *hükümetler, f. i.**** Henry VII, VIII, vb., tarihsel çözüşme sürecinin koşulları ve sermayenin varoluş koşullarının yaratıcıları olarak ortaya çıkıyorlar.[28] Öte yandan, eskiden beyler ve onların *retainers*'ı tarafından tüketilen geçim araçları, şimdi para ile satın alınabilir duruma gelmişlerdi ve para, *through their instrumentality*** emek satın almak için, bunları satın almak istiyordu. Para bu geçim araçlarını ne *yaratmış*, ne de *biriktirmişti*. Para aracılığı ile tüketilmeden ve yeniden-üretilmeden önce de bunlar vardı, tüketiliyorlar ve yeniden-üretiliyorlardı. Tek değişiklik, bu geçim araçlarının şimdi *değişim-pazarına* sürülmüş olmalarıydı. Şimdi artık *retainers*'ın vb. ağızlarıyla olan doğrudan bağlarından kopartılmışlar ve kullanım-değerlerinden değişim-değerlerine dönüştürülmüşler, böylelikle para-servetin nüfuz alanına ve egemenliğine girmişlerdi. Aynı şey, çalışma aletleri için de geçerlidir. Para-servet, iplik çıkrığını ve dokuma tezgahını ne icat etmiş, ne de imal etmiştir. Ama iplikçiler ve dokumacılar topraklarından bir kez kopartıldıktan sonra, kendileri, çıkrıkları ve tezgahlarıyla birlikte, para-servetin egemenliği altına girmişlerdir, vb.. *Sermayeye özgü olan yalnızca, kol ve alet yığınlarını olduğu gibi*

* Artı-ürününü. –ç.
** Kahya, uşak vb. gibi malikane hizmetkarları. –ç
*** For instance: örneğin. –ç.
**** Bunlar aracılığıyla. –ç.

birleştirmektir. Bunları kendi egemenliği altında biraraya getirir. Bu, onun gerçek toplama biçimidir; emekçileri aletleriyle birlikte belirli noktalarda toplar. Sermaye birikimi denilen şeye gelince, bunun üzerinde daha derinlemesine durulmalı.

Kuşkusuz, —tüccar serveti olarak— para-servet, eski üretim ilişkilerinin çözülmesini hızlandırmaya katkısı olmuş ve, A. Smith'in daha önce güçlü bir biçimde açıkladığı gibi,[29] toprak sahibine, örneğin, kendi ürünlerini, büyük ölçüde zenginliğinin ölçüsü kabul edilen ve tüketimini paylaştığı *retainer*'larla birlikte boşa harcamak yerine, tahılını, sürülerini vb. ithal edilen kullanım-değerleri ile değişme olanağı sağlamıştır. Onun için, para-servet, onun gelirinin *değişim-değerine* daha büyük bir önem kazandırmıştır. Bu henüz pek örtük bir biçimde de olsa, zaten yarı-kapitalist hale gelmiş olan kiracıları için de geçerliydi. Tüccar topluluğu biçiminde varolan *para* tarafından desteklenen değişim-değerindeki gelişme, amacı esas olarak doğrudan kullanım-değeri olan üretimi ve böyle bir üretime tekabül eden mülkiyet biçimlerini —emeğin kendi nesnel koşullarıyla olan ilişkilerini— çözüştürür, böylelikle bir *emek-pazarı* (kuşkusuz, köle pazarıyla karıştırılmamalı) yaratılmasına bir dürtü kazandırır. Bununla birlikte, paranın bu etkisi bile, ancak, sermayeye ve ücretli emeğe *değil* de, emeğin loncalar vb. içersinde örgütlenmesine dayanan *kentsel zanaatların sürekli etkinliği ve çalışanların* varolması koşuluyla olanaklıdır. Kısmen tarımsal ürünlerin kentlere vb. daha büyük miktarlarda satılmasının sonucu olan tarımsal ilerlemeye eski toprak mülkiyeti ilişkileri nasıl *gênant** geldilerse, loncaların da bir o kadar dar geldikleri üretim araçlarını yaratan, bizzat kentsel emek olmuştur.

Örneğin 16. yüzyılda dolaşımdaki metaları olduğu kadar, parayı da artırmış, yeni gereksinimler yaratmış ve, böylelikle, yerli ürünlerin değişim-değerlerini yükseltmiş vb., fiyatları yükseltmiş vb. olan öteki durumlar, eski üretim ilişkilerinin çözülmesine yardımcı olmuş, emekçinin ya da çalışabilir durumdaki emekçi-olmayanın kendi yeniden-üretiminin nesnel

* Dar. –ç.

koşullarından ayrılışını hızlandırmış ve böylelikle paranın sermaye haline dönüşünü geliştirmiştir. Bunun içindir ki sermayenin *ilkel oluşumunu, üretimin nesnel koşullarının* —geçim araçları, hammaddeler, aletler— toplanması ve yaratılması olarak ve ayrıca bu koşullardan *yoksun bırakılmış* olan emekçiye bunların sunulması olarak anlamaktan daha saçma bir şey olamaz. Tersine, para-servet, çalışabilir durumdaki bireylerin emek-güçlerinin bu koşullardan yoksun bırakılmalarına kısmen yardımcı olur. Oysa, öte yandan, bu süreç, kısmen para-servetin yardımı olmadan farklı bir gelişme gösterir. Bu fark, belirli bir düzeye erişince, para-servet artık özgürleşmiş olan yaşamın nesnel koşulları ile aynı biçimde özgürleşmiş, ama aynı zamanda da, *bütün bağlardan kurtarılmış* canlı emek-gücünün arasına aracı olarak girebilmiş ve bunlardan biriyle ötekini satın alabilmiştir. *Bizzat para-servetin* sermayeye dönüşmeden önceki *oluşumuna* gelince: bu, burjuva ekonomisinin tarih-öncesinden devralınmıştır. Tefecilik, ticaret, kentler ve bunlarla birlikte ortaya çıkan devlet maliyesi bunda başlıca rolü oynarlar. Daha küçük ölçekte olsa bile, kiracı çiftçinin, köylülerin, vb. yaptıkları *hoarden** da öyle.

Ticaret, her yerde ticaretin bir aracı olan değişimin ve değişim-değerinin gelişmesi için bir aracıdır; ya da değişim-değerinin aktarımı ticaret olarak adlandırılır — çünkü dolaşım, nasıl ki, ticarette bağımsız bir varlık kazanırsa, para da tüccar topluluğunda aynı şeyi kazanır. Değişimin ve değişim-değerinin gelişmesinin, hem emeğin kendi varlık koşulları içersindeki mülkiyet ilişkilerinde, ve hem de üretimin nesnel koşullarının bir parçası olarak emeğin kendisinde bir çözüşme meydana getirdiğini görebiliriz. Bütün bunlar hem kullanım-değerinin ve doğrudan tüketime yönelik üretimin, ve hem de üretimin doğrudan bir önkoşulu olarak hâlâ varolan gerçek bir topluluğun egemen bulunduğunu gösteren ilişkilerdir. Değişim-değerine dayanan üretim ve bu değişim-değerlerinin değişimine dayanan bir topluluk, ve emeğin de servetin genel koşulu olması, bütün bunlar, emeğin kendi

* Para-yığma. –ç.

nesnel koşullarından ayrılmasını öngörürler ve bu ayrılmayı yaratırlar. Daha önce para konusundaki bölümde görmüş olduğumuz gibi, değişim için yapılan üretimin ve değişime dayanan topluluğun, mülkiyeti yalnızca *emekten* çıkan bir şey olarak ve kişinin kendi emeğinin ürünü üzerinde özel mülkiyete sahip oluşunu da, bir önkoşul olarak koymasına karşın, bu görünüm aldatıcıdır. Eşdeğerlerin değişimi olur, (ama bu, yalnızca) *değişim görüntüsü altında, değişim olmaksızın* başkalarının emeğine elkonulmasına dayanan üretimin yüzeydeki görünümüdür. Bu değişim sistemi, bu sistemin temeli olan *sermayeye* dayanır, ve bunu sermayeden ayrı olarak, yüzeyde kendini gösterdiği gibi, *bağımsız* bir sistem biçiminde alınırsa, bu ancak salt *görüntü* olur, ama *zorunlu bir görüntü.* Bunun içindir ki, değişim-değerleri sisteminin —emekle ölçülen eşdeğerlerin değişiminin—, *başkalarının emeğine değişim olmaksızın elkonulmasına*, emek ile mülkiyetin tamamıyla ayrılmasına dönüşmesinde, ya da daha doğrusu bu elkoymanın kendi gizli arka-planı olarak görünmesinde artık şaşacak bir şey yoktur. Gerçekte, değişim-değerinin ve değişim-değerleri üreten üretimin egemen olması, yabancı emek-gücünün kendisinin bir değişim-değeri olmasını *öngörür*. Yani, canlı emek-gücünün kendi nesnel koşullarından ayrılmasını, bunlara karşı —ya da kendi nesnelliğine karşı— başkasının mülkü olarak, tek sözcükle *sermaye* olarak davranmasını öngörür.

Emeğin özgürleşme süreci, altın çağını, yalnızca feodalizmin çöktüğü, ama —14. yüzyılda ve 15. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de olduğu gibi— hâlâ iç kavgalara sahne olduğu dönemlerde yaşamıştır. Emeğin kendi nesnel koşullarıyla bir kez daha kendi mülkü olarak ilişki kurabilmesi için, özel değişimin yerini bir başka sistemin alması gerekir, çünkü görmüş olduğumuz gibi, özel değişim nesneleştirilmiş emeğin emek-gücüyle değişimini ve böylelikle de canlı emeğe değişim olmaksızın elkonulmasını öngörmektedir.

Tarihsel bakımdan, paranın sermaye haline gelmesi, çok basit ve açık yollardan olmaktadır; örneğin tüccar, iplikçiliği ve dokumacılığı tarıma ek bir uğraş olarak yapmış olan iplik-

çiyi ve dokumacıyı, kendi hesabına çalıştırır ve onların bu yan uğraşını baş uğraşları haline getirir; ama bundan böyle de, onları kendi denetimine alır ve ücretli emekçiler olarak kendi buyruğu altına sokar. Bir sonraki adım, onları kendi evlerinden ayırmak ve bir işevinin çatısı altında toplamaktır. Bu basit süreç içersinde, tüccarın dokumacı ya da iplikçi için ne hammadde, ne alet, ne de geçim araçları sağlamadığı açıktır. Yaptığı tek şey, bunların satışını yavaş yavaş, alıcıya, tüccara bağımlı duruma getirerek, ve böylece giderek salt onun *için* ve onun *sayesinde* üretim yapar duruma geldikleri bir tip emekle sınırlandırmak olmuştur. Başlangıçta, onların emeklerini, yalnızca onların ürünlerini satın alarak satın almıştır; bunları değişim-değerinin üretimi ile sınırlar sınırlamaz, ve böylece onlar doğrudan *değişim-değerleri* üretmek ve yaşamlarını sürdürmek için emeklerini tamamıyla para ile değişmek zorunda kalır kalmaz, tüccarın egemenliği altına girerler; ve ensonu ona ürünlerini *sattıkları* görünümü de ortadan kalkar. Tüccar onların emeklerini satın alır ve ilkin bunların ürün üzerindeki mülkiyetlerini, çok geçmeden de aletler üzerindeki mülkiyetini çeker alır, ya da kendi üretim maliyetlerini azaltmak için bunun onlarda *görünüşte mülkiyet* olarak kalmasına izin verir.

Sermayenin ilkin dağınık ya da *yerel olarak*, eski üretim tarzlarının yanında ortaya çıktığı, ama giderek bunları parçaladığı ilk tarihsel biçim, sözcüğün gerçek anlamıyla *manüfaktürdür* (henüz fabrika değil). Bu, ihracata yönelik yığınsal üretimin olduğu yerlerde ortaya çıkar — örneğin *büyük bir deniz ve kara ticareti temeli* üzerinde, İtalyan kentlerinde, Konstantinopl'da, Flemenk, Hollanda kentlerinde, Barselona gibi bazı İspanyol kentlerinde vb. gibi ticaret merkezlerinde. Manüfaktür, başlangıçta, *kentsel* denilen *zanaatları* değil, *kırsal yan uğraşları*, iplikçiliği ve dokumacılığı, zanaat ustalığını, teknik eğitimi en az gerektiren uğraşı elegeçirir. Manüfaktürün bir *ihraç* pazarı için temel bulduğu ve üretimin, sanki *doğası gereği*, değişim-değerine —yani gemi yapımı da dahil olmak üzere gemiciliğe doğrudan bağlı

olan manüfaktürlere— yöneldiği bu büyük ticaret merkezleri dışında, manüfaktür, ilkin kentlerde değil, kırda, loncaların bulunmadığı köylerde vb. kurulur. Kırsal yan uğraşlar, manüfaktürler için geniş bir temel oluşturur, oysa kentsel zanaatları fabrika biçiminde yürütmek için üretimde büyük ölçüde bir ilerleme gerekir. Camcılık, metal işleri, hızar atelyeleri, vb. gibi daha baştan daha büyük bir emek-gücü yoğunlaşması gerektiren, daha çok doğal güç kullanan ve hem yığınsal üretim ve hem de üretim araçlarında bir yoğunlaşma gerektiren vb. üretim dallarında da aynı şey geçerlidir. Kâğıtçılıkta da vb. böyle.

Öteki ilk tarihsel biçimler, öte yandan kiracı çiftçinin ortaya çıkışı ve tarımsal nüfusun özgür gündelikçiler haline gelişidir. Bu dönüşümün sonal sonuçlarına ve en saf biçimlerine ulaştığı en son yer kır olsa bile, en önce orada başlar. Gerçek anlamda kentsel zanaatların ötesine hiçbir zaman geçememiş olan klasik antikite, bu yüzden büyük sanayiye hiçbir zaman ulaşamadı. Çünkü bunun ilk önkoşulu, kırın tamamının kullanım-değerlerinin değil, değişim-değerlerinin üretimi ile uğraşmasıdır. Camcılık, kâğıtçılık, demir işleri, vb., lonca ilkelerine dayanılarak yürütülemez. Bunlar yığınsal üretimi, satışın genel bir pazara yapılmasını, girişimcinin *para-servete* sahip bulunmasını gerektirirler. Öznel ve nesnel koşulları yaratan girişimci değildir; ama eski mülkiyet ve üretim ilişkileri bağrında bu koşullar biraraya getirilemezler. — Serflik ilişkilerinin çözülmesi ve manüfaktürün çıkışı, bütün üretim dallarını giderek sermaye ile işletilen dallar haline getirir. — Kentlerin kendileri de, lonca sisteminin dışında kalan gündelikçilerde, hünersiz işçilerde, vb., gerçek ücretli emeğin oluşması için bir öğe içerirler.

*Öyleyse görüyoruz ki, paranın sermayeye dönüşmesi, emeğin nesnel koşullarını emekçiden ayıran ve onları emekçiden bağımsız kılan tarihsel bir süreci öngerektirmektedir. Ne var ki, sermayenin etkisi ve onun süreçlerinin etkisi bir kez varoldu mu, bunlar tüm üretimi egemenliği altına alırlar ve emek ile mülkiyeti, emek ile emeğin nesnel koşullarını, her

yerde, birbirlerinden ayırırlar ve hızlandırırlar. Sermayenin, emeğe karşıt görün*mediği* biçimler içersinde —*küçük sermaye,* ve eski üretim tarzlarıyla (ya da sermaye temeli üzerinde bunların yenilenmesi ile) bizzat sermayenin klasik, buna uygun üretim biçimi arasında kalan ara ya da melez türleri içersinde— zanaatçı emeğini, küçük toprak mülkiyetine dayanan emeği vb., bizzat kendisiyle birlikte nasıl yok ettiğini, daha sonraki gelişmeler gösterecektir.

*Sermayenin ortaya çıkması için gerekli olan tek birikim, *para-servet* birikimidir, ki tek başına alındığında, hiçbir biçimde üretken değildir, yalnızca dolaşımdan doğar ve yalnızca dolaşıma aittir. Sermaye, bütün kırsal yan uğraşları yok ederek, yani herkes için eğirerek ve dokuyarak, herkesi giydirerek vb., kısacası, daha önce doğrudan kullanım-değerleri olarak üretilmiş bulunan metaları değişim-değerleri haline getirerek, kendisine derhal bir içpazar yaratır. Bu süreç, toprak ve üretim koşulları mülkiyeti ile (bu serflik biçiminde olsa da) emekçilerin ayrılmalarının kendiliğinden ortaya çıkan sonucudur.

*Kentsel zanaatların esas olarak değişime ve değişim-değerlerinin yaratılmasına dayanmasına karşın, üretimin başlıca ve doğrudan amacı, *zenginleşme* ya da *değişim-değeri olarak değişim-değeri* değil, *zanaatçı olarak, zanaat-ustası olarak* varolmak, dolayısıyla da kullanım-değeridir. Öyleyse her zaman, üretim verili bir tüketime, arz talebe tabidir ve genişlemesi yavaş olur.

**Demek ki, kapitalistlerin ve ücretli emekçilerin üretimi, sermayenin değerini artırma sürecinin başlıca bir ürünüdür.* Yalnızca üretilen nesneler üzerinde duran sıradan iktisat, bunu tamamıyla unutuyor. Mademki, bu süreç, nesnelleşmiş emeği, aynı zamanda, emekçinin *nesnelliği-olmayan,* emekçiye karşıt bir öznelliğin nesnelliği, kendisine yabancı bir iradenin *mülkiyeti* olarak koymaktadır, öyleyse sermaye aynı zamanda zorunlu olarak *bir kapitalisttir* ve bazı sosyalistlerin, kapitalistlere değil, sermayeye gereksinim vardır yolundaki düşünceleri tamamıyla yanlıştır. Sermaye kavramı,

emeğin nesnel koşullarının —ve bunlar onun kendi ürünleridir— emek karşısında bir *kişilik* kazanmaları, ya da aynı şey demek olan, bunların emekçilerinkinden ayrı bir kişiliğin mülkü olarak bulunmaları demektir. Sermaye kavramında kapitalist de vardır. Bununla birlikte bu yanlış, örneğin klasik antikitede *sermaye*den ve Romalı ve Yunan kapitalistlerden sözeden bütün filologlarınkinden hiç de daha büyük değildir. Bu, Roma'da ve Yunan'da, emeğin *özgür* olduğunu söylemenin bir başka yoludur ki, bu baylar, hiç de böyle bir iddiada bulunmuyorlar. Amerika'daki plantasyon sahiplerini şimdi artık kapitalistler diye adlandırıyorsak ve bunlar gerçekten de öyle *iseler*, bu, onların özgür emeğe dayanan bir dünya pazarı içersinde kural-dışı olarak varolmalarındandır. Antikitede raslanmayan sermaye sözcüğü alındığında* Orta Asya steplerinde sürüleriyle birlikte dolaşan göçebeler en büyük kapitalistler olurlardı, çünkü sermaye sözcüğünün özgün anlamı da vardır. Bu yüzden, Güney Fransa'da çok görülen *metairie*** anlaşmaları, sermaye kıtlığı yüzünden, hâlâ, istisnai olarak *"bail de bestes à cheptel"****[31] diye adlandırılır. Latinceyi kötü kullanacak olursak, bizim kapitalistler ya da *Capitales Homines*, *"qui debent censum de capite"*ler*****[32] olurlardı.

*Para kavramının tanımında karşılaşılmayan güçlükler, sermaye kavramının tanımında görülürler; sermaye esas olarak bir *kapitalisttir*; ama aynı zamanda, genel olarak üretim, kapitalistin varlığında ondan çok ayrı bir öğe olarak, *sermayedir*. Böylece, daha sonra göreceğiz ki, sermaye tanımı, bu tanımın parçası olduğu görünmeyen pek çok şeyi kapsamaktadır. Örneğin sermaye ödünç verilir, biriktirilir, vb.. Bütün bu ilişkilerde, sermayenin salt bir nesne olduğu ve içerdiği malzeme ile tamamıyla çakıştığı görülür. Ama daha sonraki gelişmeler bunu ve öteki sorunları açıklığa

* Yunanlılarda αρχεια sözcüğü, *principals summa reicreditae* karşılığı kullanılıyor olsa bile.[30] [*K. Marx'ın notu.*]

** Ortakçılık. –ç.

*** Davar kiralama anlaşması. –ç.

**** Davar vergisi ödemek zorunda olanlar. –ç.

kavuşturacaktır. Geçerken şu eğlenceli gözlemi belirtelim: Bütün mecazi sözlere mistik bir anlam veren övülesi Adam Müller, günlük yaşamda, ölü sermayeden ayrı olarak *canlı sermaye* olduğunu da duymuş ve buna teosofik bir anlam vermeye kalkışmıştır.[33] Kral Aethelstan bu konuda ona bir ders verebilirdi: *Reddam de meo proprio decimas Deo tam in Vivente Capitale quam in mortuis fructuis terrae.*[*34] Para aynı öz içersinde hep aynı biçimi korur, ve bu yüzden de onu bir nesne olarak kavramak daha kolaydır. Ama aynı şey, metayı, parayı vb. sermayeyi ya da geliri vb. temsil edebilir. Böylece iktisatçılar bile paranın elle tutulur bir şey olmadığını, aynı şeyin kâh sermaye kapsamına, kâh bir başka ve karşıt bir şeyin kapsamına girebileceğini, ve duruma göre sermaye *olacağını ya da olmayacağını* kabul ederler. Bunun *bir ilişki* olduğu, ve *ancak bir üretim ilişkisi olabileceği açıktır.*

*Sermayenin gerçek niteliğinin, ancak *ikinci devrenin sonunda* ortaya çıktığını gördük. Şimdi incelemek zorunda olduğumuz şey, bu *devrenin* kendisi, ya da *sermayenin devridir.* Başlangıçta dolaşımın dışında üretimin ve üretimin dışında dolaşımın bulunduğu görüldü. Sermayenin devresi —dolaşım, sermayenin dolaşımı olarak ele alındığında— her iki uğrağı da kapsar. Burada üretim, devrenin son ve başlangıç noktası gibi görünür ve *vice versa.*** Dolaşımın bağımsızlığı burada, tıpkı üretimin dışında bulunuşu gibi, salt bir görüntüdür.

* "Malımın onda-birini Tanrıya vereceğim, hem canlı davar olarak, hem de toprağın ölü meyveleri olarak." —ç.

** Bunun tersi. —ç.

[1] Köşeli parantez içindeki başlıklar özgün metinde yoktur. İngilizce çevirmeni Jack Cohen tarafından eklenerek, "Formen" iki bölüme ayrılmıştır. –7, 36.

[2] Çobanlık görünür., bkz: Aristoteles, *De Republica*, ed. Bekkeri 1. I, Bölüm 8, 6. –8.

[3] "Kahinler dayandırırlar.", bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 245. –13.

[4] <Antikitede döndü.>, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 418. –15.

[5] <Zilyed oldular).>, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 435-436. –15.

[6] <Yurttaşlık ... özgürlük de.>, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 614-615. –16.

[7] <Eski verirlerdi., bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 317-318. –16.

[8] Romalı ... belirtiyor., bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 326. –16.

[9] Roma genslerinin ... yükümlüydüler., bkz: Niebuhr, *Erster The-*

il, s. 328-329. –17.

[10] (Bu genel yaşamıştır.), bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 330. –17.

[11] Gensler ... lonca., bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 331. –17.

[12] Akraba ... değildi:, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 333. –17.

[13] Gallerde ... oluştururlar.>, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 335. –17.

[14] Tek tek aile ... yerleştiği, bkz: Tacitus, *Germania*, Bölüm XVI, ayrıca bkz: *MEGA*, III/4, s. 33-34. –17.

[15] *Topluluk* toplamalıdırlar., bkz: Tacitus, Bölüm XI-XIII. –18.

[16] Bireylerin mülk sayılır., bkz: Tacitus, Bölüm XXVI, ayrıca bkz: *MEGA*, III/4, s. 33. –18.

[17] Bütün biçimlerde çözülme başlar., bkz: Hegel, IV, s. 417, (III, 407). –22.

[18] Demek ki çelişir., bkz: Hegel, XII, s. 254-263, 320-329 (X., 238-247, 304-313). –22.

[19] Caton, araştırmış olsa da„ bkz: M. Porcius Caton, *De Re Rustica*. –23.

[20] hatta Brütüs ... vermiş olsa da,, bkz: M. Tullii Ciceronis, *Epistolarum ad Atticum* V, 21, 10-13; VI, 1, 3-7; VI, 2, 7-10; VI, 3, 5-7. –23.

[21] Bu yüzden ... gibi görünür;, bkz: F. Schiller, *Die Götter Griechenlands*. –24.

[22] kendisini ... bayağılaştırmasının, bkz: Friedrich Schiller, *Maria Stuart. Ein Trauerspiel*, 3. Anzug, 4. Auftritt, Elisabeth'in daha önce geçen sözleri. –33.

[23] (Bütün ... tekrar dönülecek.), bkz: *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın Elyazmalarında olduğu gibi, 1861-1863. –34.

[24] <Kişinin ... I, s. 600.)>, bkz: Niebuhr, *Erster Theil*, s. 600. –40.

[25] <Bir başka ... çünkü, bkz: Niebuhr, l. c., s. 606-620. –40.

[26] "Bunlar ... (I, 620.)>, bkz: Niebuhr, l. c., s. 620. –40.

[27] <"Zanaatçılar, ... (I, 623.)>, bkz: Niebuhr, l. c., s. 623. –40.

[28] Tarih çıkıyorlar.), bkz: F. M. Eden, *The State of the Poor*, London 1797, vol. I, s. 75-76, 79, 82-83, 87, 94-121., ayrıca bkz: John Wade, *History*, etc., s. 22-54. –47.

[29] (Bu nokta ... geliştirilmiştir.), bkz: Smith, *An Inquiry*, vol. III, bk. 3, ch. IV, ayrıca bkz: *MEGA*, I/3, s. 482-483. –48.

[30] Yunanlılarda ... olsa bile., bkz: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, etc., Tomus Secundus, s. 139. –54.

[31] "*bail* ... *cheptel*"., bkz: Glossarium Mediae et Infimae Latinita-

tis conditum a Carlo Dufresne Domino Du Cange cum supplementis integris Monarchorum Ordinis S. Benedicti D. P. Carpenterii adelungii, aliorum, suisque digessit G. A. L. Henschel. Parisiis 1842, Tomus Secundus, s. 139 vide supra, 2. *Capitale, Debitae pecuniae capu.* –54.

[32] *Capitales ... capite*"ler., bkz: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis,* etc., Tomus Secundum, s. 141-142. –54.

[33] Bütün ... kalkışmıştır., bkz: Adam H. Müller, *Die Elemente der Staatskunst* etc. *Erster Theil*, Berlin 1809, s. 226-241. –55.

[34] Kral Aethelsan meyveleri).), bkz: *Glossarium*, etc., Tomus Secundus, s. 140. –55.

SOL YAYINLARI
Sorumlu Yönetmen: Muzaffer İlhan Erdost
İLHANİLHAN KİTABEVİ
Karanfil Sokak 30/3 Kızılay Ankara
Tel: 0312 417 0008 Faks: 0312 419 4376

BASKI: KUBAN MATBAACILIK
Matbaacılar Sanayi Sitesi 558 Sokak No: 20 İvedik Ankara
Tel: 0312 395 2070

ISBN 978-975-7399-67-4